

Sultan II. Bâyezîd Dönemine Ait Manzum Bir Akâidnâme: Nazm-ı Cevâhir

A Poetic Aqâidnâmah from the Period of Sultan Bâyezîd II: Nazm-i Jawâhir

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:
Corresponding author:

Necati İşler

Ankara Üniversitesi
işler@ankara.edu.tr

Başvuru / Submitted:
20 Ocak 2024

Kabul / Accepted:
3 Nisan 2024

DOI: [10.21021/osmed.1422814](https://doi.org/10.21021/osmed.1422814)

Atıf / Citation:

İşler, N. "Sultan II. Bâyezîd Dönemine Ait Manzum Bir Akâidnâme: Nazm-ı Cevâhir", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 21 (2024): 313-355.

Benzerlik / Similarity: 22

Öz

Türk edebiyatına tercüme yoluyla manzum olarak birçok eser kazandırılmıştır. Hanefî fakîhi İmâmzâde el-Buhârî (öl. 573/1177) tarafından telif edilen *Ukûdu'l-Akâid* isimli Arapça manzum akâid kitabı da Türkçeye manzum olarak kazandırılan eserlerden birisidir. Bu makale, *Cevâhiru Ukûdi'l-Akâid* ve *Ukûdu'l-Cevâhir* adlarıyla da bilinen bu eserin Türkçe manzum tercümesi olan *Nazm-ı Cevâhir*'i edebî açısından incelemeyi amaçlamaktadır. *Nazm-ı Cevâhir*'e kaynaklık eden *Ukûdu'l-Akâid*, Hanefî-Mâtürîdî kelim geleneği içerisinde telif edilmiş bir eserdir. 770 beyitten oluşan bu eser, Sultan II. Bâyezîd (1481-1512) döneminde *Nazm-ı Cevâhir* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Tercüme tarihi bilinmeyen bu esere ait şu anda elimizde ünik (tek) bir nüsha bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı kütüphanesinin yazma eserler bölümünde 005232-2 numarada kayıtlı bulunan ve sonu eksik olan nüshaya göre bu mesnevî, 792 beyittir. Mütercimini belirleyemediğimiz eser ile ilgili olarak, tespitlerimize göre herhangi bir çalışma da yapılmamıştır. Eser, eşyanın hakikatini inkâr eden Sûfestâiyye (Sofistler) grubuna reddiye ile başlamaktadır. Eserde Ehl-i Kitap, Müşebbihe, Cebriyye, Mu'tezile, Dehriyye ve Mücessime gibi diğer gruplara da başlıklar halinde reddiyeler bulunmaktadır. *Nazm-ı Cevâhir*, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Eserin dili, döneminde yazılan dinî içerikli diğer manzum eserlere göre daha çok Arapça ve Farsça unsur barındırmaktadır. Telif tarihi ya da dönemi tespit edilenler arasında Anadolu sahasında yazılan manzum akâidnâmelerin en kıdemlisi olması ve henüz tek nüshanın tespit edilebilmiş olması, *Nazm-ı Cevâhir*'i İslâmî Türk Edebiyatı açısından önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Manzum Akâidnâme, İmâmzâde el-Buhârî, *Tercüme-i Ukûdu'l-Akâid*, *Nazm-ı Cevâhir*.

Abstract

Many works have been written in Turkish Literature through translation in verse. The Arabic poetic aqâidnâmah book called *Ukûdu'l-Akâid*, which was compiled by Hanafî jurist İmâmzâdah al-Bukhârî (d. 573/1177), is one of the works translated into Turkish in verse. This article aims to analyze *Nazm-i Jawâhir*, which is the Turkish poetic translation of this work, also known as *Cevâhiru Ukûdi'l-Akâid* and *Ukûdu'l-Jawâhir*, in terms of literature *Ukûdu'l-Akâid*, which is the source of *Nazm-i Jawâhir*, is a work that has been written within Hanafî-Mâtürîdî theological tradition. This work, consisting of 770 couplets, was translated into Turkish under the name *Nazm-i Jawâhir* during the reign of Sultan Bâyezîd II (1481-1512). We currently have an unique (single) copy of this work, whose translation dates are unknown. According to the missing ending copy, which is registered in the manuscript section of the Presidency of Religious Affairs library at 005232-2, this mesnevî is 792 couplets. According to our findings, no work has been done on the work whose translator could not be determined. The work begins with refutation of the Sufestaiyye (Sophists) group, which denies the reality of things. In the work, there are also refutations under the headings of other groups such as Ahl al-Kitap, Mushabbiha, Cabriyya, Mu'tazila, Dahriyya and Mucessima. *Nazm-i Jawâhir* has the characteristics of Old Anatolian Turkish. The language of the work contains more Arabic and Persian elements than other poetic works with a religious content written in the period. The fact that it is the oldest of the poetic aqâidnâmahs written in the Anatolian field among those whose date or period of writing has been determined and that only a single copy has been identified makes *Nazm-i Jawâhir* important in terms of Islamic Turkish Literature.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Poetic Aqâidnâmah, İmâmzâdah al-Bukhârî, *Translation of Ukûdu'l-Akâid*, *Nazm-i Jawâhir*.

Giriş

Türk edebiyatında telif ve tercüme olarak birçok manzum eser kaleme alınmıştır. Arapça ve Farsçanın ilim ve edebiyat dili olarak kabul gördüğü bir ortamda Türkçe ile eser vermenin zorluğu müellifler ve mütercimler tarafından farklı dönemlerde dile getirilmiştir.¹ Bununla birlikte özellikle akâid ve fıkıh alanına ait dinî-didaktik özellik taşıyan eserlerin Türkçe ile manzum olarak yazılması ya da Türkçeye nazmen çevrilmesi öğretim kolaylığı açısından önemsenmiştir.² Bu amaçla *Fıkhü'l-Ekber*, *Kasîdetü'l-Emâlî*, *Kasîdetü'n-Nûniyye* ve *İtikadnâme* gibi eserler³ Türkçeye manzum olarak tercüme edilmiştir. Türkçeye manzum olarak tercüme edilen akâid eserlerinden birisi de Hanefî fakîhi İmâmzâde'nin (ö. 573/1177) *Cevâhîru Ukûdi'l-Akâid*⁴ ve *Ukûdu'l-Cevâhîr*⁵ adlarıyla da bilinen *Ukûdu'l-Akâid fi-Fünûni'l-Fevâid* adlı eseridir.⁶ Bu eser, *Nazm-ı Cevâhîr* adıyla Sultan II. Bâyezîd (1481-1512) döneminde Türkçeye tercüme edilmiştir. Tek nüshasına ulaştığımız bu eserin sonu eksik olup mütercimi tespit edilememiştir. Literatür taramamıza göre; *Nazm-ı Cevâhîr*, telif tarihi ya da dönemi tespit edilenler arasında Anadolu sahasında yazılan manzum akâidnâmelerin en kıdemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 12. yüzyılda Hanefî-Mâtürîdî kelim geleneği içerisinde telif edilen *Ukûdu'l-Akâid*'in tercümesi olan eser, eşyanın hakikatini inkâr eden Sûfestâiyye (Sofistler) grubuna reddiye ile başlamaktadır.⁷ Eserde Ehl-i Kitap, Müşebbihe, Cebriyye, Mu'tezile, Dehriyye ve Mücessime gibi diğer gruplara da başlıklar halinde reddiyeler bulunmaktadır. Bu tür reddiyeler diğer akâid kitaplarında da görülebilmektedir.⁸

1. Türkçe Manzum Akâidnâmeler

Akaid alanında telif edilen ya da Türkçeye tercüme yoluyla kazandırılan eserler Türk edebiyatında “akâidnâme” türünü ortaya çıkarmıştır. İslam'ın inanç esaslarını konu edinen bu eserler, mensur ve manzum olarak kaleme alınmışlardır. Manzum akâidnâmeler ile ilgili Ali İhsan Akçay⁹ ve Hilmi Karaağaç'ın¹⁰ çalışmaları bu alandaki en kapsamlı çalışmalardır. Bu iki çalışmanın dışında manzum akâidnâmeler üzerine farklı makaleler ve kitaplar da yazılmıştır. Ulaşabildiğimiz yeni çalışmalardan da faydalanarak yaptığımız araştırmaya göre, makalemize konu olan *Nazm-ı*

¹ Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları* (Ankara: TTK Basımevi, 1999), 273-275; Amil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* (İstanbul: MEB Yayınları, 1998), 129, 130, 139; Kemal Yavuz, “Aşık Paşa'nın Dil Üzerine Düşünceleri ve Türkçeye Hizmetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 32 (2012), 234; Suat Ungan, “Türkçenin Yazı Dili Oluşum Sürecindeki Karşılaştığı Bazı Tutumlar”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2008), 307; Fuzuli Bayat, “XVI-XIX. yy. Türk Dil Siyasetinin Oluşmasında Tekke ve Saz Şairlerinin Rolü”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1-2 (2010), 48.

² Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 350, 351, 352, 361, 362; Songül Karaca, *Kadıızâde Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2012), 247.

³ Ali İhsan Akçay, “Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme-Metin” (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2011), 16.

⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1951), 2/98.

⁵ Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementbande* (Leiden: Brill, 1937-1942), 1/643.

⁶ İmamzâde ve eserleri ile ilgili bu makalede verilen bilgilerin bir kısmı doktora tezimizden yeniden düzenlenerek alınmıştır. Bu makalemize konu olan *Nazm-ı Cevâhîr* ilk olarak tezimizde genel hatlarıyla tanıtılmıştır. Bk. Necati İşler, *Muhammed b. İbrahim'in Manzum Şir'atü'l-İslam Tercümesi (Şir'a-i Manzûme) (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2021).

⁷ *Nazm-ı Cevâhîr*'in mukaddimeden sonra gelen ilk bölümü “في إثبات الحقائق المرئية رداً على السوفسطائيّة” başlığını taşımaktadır. Bk. *Nazm-ı Cevâhîr* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2), 3^a. Bu eser, katalogta *İlmihâl Manzûmesi* adıyla kayıtlıdır.

⁸ Bk. Serap Ekşioğlu, *Kadı Hüseyin İspartavî, Manzûme-i Akâid (Tenkitli Metin-Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin)* (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2012); Songül Karaca, *Kadıızâde Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (İnceleme-Tenkitli Metin)* (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2012).

⁹ Ali İhsan Akçay, “Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme-Metin” (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2011).

¹⁰ Hilmi Karaağaç, “Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/28 (Ekim 2018).

Cevâhir de dâhil olmak üzere 31 adet manzum akâidnâme tespit edilmiştir. Bu eserler arasında Ali b. Osman el-Ûşî (öl. 575/1179) tarafından Arapça manzum olarak telif edilen *Kasîde-i Emâlî*'nin¹¹ Türkçe manzum tercümeleleri ayrı bir yer tutmaktadır.¹² Eserlerin doğru tespit edilebilmesi ve yeni akâidnâmelere daha kolay ulaşılabilmesi amacıyla beyit sayıları ve başlangıç beyitleri aşağıda gelecek olan listede özellikle verilmiştir. İhtiyaç halinde el yazma eserlerine de başvurulmuştur. Listede verilen bu eserlerin çoğu Osmanlı Dönemi'ne aittir. Bu eserler arasında Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir *Kasîde-i Emâlî Tercümesi* de vardır.¹³ Veled Çelebi İzbudak (öl. 1953), Bekir Sıdkı Halıcıoğlu (öl. 1962) ve Ali Rıza el-Konevî'ye (öl. 1969) ait olan manzum akâidnâmeler ise Cumhuriyet Dönemi'nde telif edilmiştir.

1.1. Mütercimi Bilinmeyen Kasîde-i Emâlî Tercümesi-1: *Kasîde-i Emâlî*'nin 66 beyti, 66 dörtlük halinde tercüme edilmiştir. Şinasi Tekin Çağatay Türkçesi ile yazılan eserin 13. Yüzyıla ait olabileceğini belirtmiştir. Bursa İl Halk Kütüphanesi 697 numarada kayıtlı bulunan eser şöyle başlamaktadır:

Bu za'îf kul uşul aydur umîz başlar
Hak ehlinden bid'at ehlin seçer taşlar
Uşbu işi ululara sorup işler
Tevhîd nazmın incü gibi düzer imdi¹⁴

1.2. Nazm-ı Cevâhir: Makalemize konu olan bu eser Sultan II. Bâyezîd döneminde (1481-1512) telif edilmiştir.

1.3. Manzûmetü'l-Makbûle mine'l-Akâid, Za'îfi (ö. 960/1552): Halk arasında "Huda Rabbim" adıyla bilinen eser, farklı müelliflere de nispet edilmektedir.¹⁵ 52 beyit¹⁶ olan eser şöyle başlamaktadır:

Hudâ Rabbim nebim hakkâ Muhammeddür Resüllullâh
Hem İslâm dînidür dînüm kitâbımdur kelâmullâh¹⁷

1.4. Zübdetü'l-Akâid (İtikad-nâme Tercümesi), Duhâni-zâde Velî (Telif: 979/1571)¹⁸: Molla Câmi'nin (ö. 898/1492) Farsça *İtikadnâme*'sinin Türkçe manzum tercümesidir. 225 beyit¹⁹ olan eser şu beyitle başlamaktadır:

¹¹ Bu eser, *Emâlî, Bed'u'l-Emâlî, Kasîdetü Yekûlu'l-abd, Kasîdetü'l-Hanefiyye, Kasîdetü'l-Lâmîyye, Lâmîyye-i Kelâmîyye* adlarıyla da bilinmektedir. Bk. Kemâl Edip Kürçüoğlu, "Lâmîyye-i Kelâmîyye", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1-2 (Ankara, 1954), 1.

¹² Bu eserin 25 farklı tercüme ve şerhi Sadık Yazar tarafından tespit edilmiştir. Bk. Sadık Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011), 1002.

¹³ Bk. Şinasi Tekin, "The Turkish Translation of Bedvü'l-Amâlî in Quatrians", *Journal of Turkish Studies*, 4 (1980), 160.

¹⁴ Mevlüt İlhan, "Kasîde-i Emâlî'nin Türkçe Tercümeleleri Üzerine", *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Ferhat Gökçe (Bişkek: Türkiye Diyanet Vakfı-Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 230; Şinasi Tekin, "The Turkish Translation of Bedvü'l-Amâlî in Quatrians", 157, 158, 159, 160, 165, 171.

¹⁵ Bilal Kemikli, "Popüler Dinî Kültürümüze Dâir Bir Manzûme ve Üç Şair - "Hudâ Rabbim" Manzûmesi Etrafında Tartışmalar", *İslâmî Araştırmalar* 14/3-4 (2001), 492-500.

¹⁶ Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 107.

¹⁷ Za'îfi, *Manzûmetü'l-Makbûle mine'l-Akâid*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3162/3, 1^b.

¹⁸ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 57.

¹⁹ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 61.

Lillâhi'l-ḥamd ba' de bismillâh
Mâlikü'l-mülk lâ-ilâhe sivâh²⁰

1.5. Tercüme-i Lâmiyye-i Kelâmiyye, Hoca Sadettin Efendi (ö. 1008/1599): Kâside-i Emâlî'nin Türkçe manzum tercümesidir. 19 beyitlik bir mukaddime ile başlayan eserin tercüme bölümü 68 beyittir.²¹ Mukaddime bölümü, şu beyitle başlamaktadır:

Bi-hamdi'llâh hamd-i Zi'l-Celâli
Verüpdür nazme zîb ile cemâlî²²

Kaynak metinden yapılan tercüme bölümü ise şu beyitle başlamaktadır:

Bu sözle eylerem bed' -i Emâlî
İdüp tevḥîd için nazm-ı leâlî²³

1.6. Tercüme-i Akâid-i Lâmiyye 'alâ-Mezheb-i Mâturidiyye, Şem'î (ö. 1011/1602): Kâside-i Emâlî'nin Türkçe manzum tercümesidir.²⁴ 72 bentten oluşan ve müzdevic murabba nazım şekliyle yazılan bu tercüme²⁵ Arapça olarak başlamaktadır:

İlâhun Mâlikün Mevle'l-mevâlî
Lehü vaşfu't-tekebbür²⁶ ve't-te'âlî
Celîlün celle 'an-şibhin ve mişlin
'Azîzün 'azze 'an-'ammin ve ḥâlî

Kaynak metinden yapılan tercüme bölümü ise şu şekilde başlamaktadır:

Sirâcüddîn Emîn Üşiyü vâlî
Kitâbı içre ki adıdur Emâlî
İdüp tevḥîd ile bed' -i maḳâlî
Kılupdur nazm çün nazm-ı leâlî²⁷

1.7. Nazm-ı Akâid (Miskli Akîde), Kadızâde Mehmed Efendi (İlmî) (ö. 1045/1635): 1528 beyit²⁸ olan eser şu beyitle başlamaktadır:

²⁰ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 62.

²¹ Kemâl Edip Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", 3/1-2 (Ankara, 1954), 9; Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 104.

²² Kemâl Edip Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", 3.

²³ Kemâl Edip Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", 4.

²⁴ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 39.

²⁵ Taner Gök, "Şârihin Manzum Tercümesi: Şem'î'nin Terceme-i Kasîde-i Emâlî'si", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 10 (Aralık 2017), 171; Akçay, eserin 148 beyit olduğunu ifade etmiştir. Bk. Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 41.

²⁶ Akçay, bu kelimeyi "tekbir" olarak; Taner Gök ise "tekebbürü" olarak okumuştur. Kanaatimizce vezne göre sadece "tekebbür" olmalıdır. Bk. Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 42; Taner Gök, "Şârihin Manzum Tercümesi: Şem'î'nin Terceme-i Kasîde-i Emâlî'si", 189.

²⁷ Taner Gök, "Şârihin Manzum Tercümesi: Şem'î'nin Terceme-i Kasîde-i Emâlî'si", 189.

²⁸ Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 107, 108; Karaca, *Kadızâde Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (İnceleme-Tenkitli Metin)*, 11. (Karaca, yüksek lisans tezinde eserin adını *Manzûme-i Akâid* olarak vermiştir. Eserin son beyitlerinde "Nazm-ı Akâid" ve "Nazmu fi-ilmî'l-akâid" ifadeleri geçmektedir. Ayrıca eserin hâtimesinde ise "Tamam oldu şükür *Miskli Akîde*" şeklinde bir başlık vardır. Bahsi geçen tezde "şükür", "şeker" olarak okunmuştur. Karaca'nın ulaşamadığı Atıf Efendi ve Kastamonu nüshalarında bu kelime "şükür" olarak hareketlenmiştir. Netice olarak müellif eserini *Nazm-ı Akâid* ve *Miskli Akîde* olarak isimlendirmektedir. Bk. Kadızâde Mehmed İlmî. *Nazm-ı Akâid (Miskli Akîde)* (İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonu, no. 01558-001); Kadızâde Mehmed İlmî. *Nazm-ı Akâid (Miskli Akîde)* (Kastamonu:

Bede'tü hāmiden li'llāhi zi'l-men
 Qadīmun dā'imun zāten ve 'ilmen²⁹

1.8. Nazm-ı Fıkh-ı Ekber, Seyyidî (Telif: 1095/1684)³⁰: *Fıkh-ı Ekber*'in Türkçe manzum tercümesidir.³¹ 109 beyit³² olan eser, şu beyitle başlamaktadır:

Hamd ile bed' idelüm kim dahı bismi'llāh ile
 Fıkh-ı Ekber nazmın ihvâna esâs ü itikâd³³

1.9. Nazmu'l-Leâlî, İshak b. Hasan Tokadî ez-Zencânî, Rızâî (ö. 1100/1689): 327 beyit³⁴ olan eser şu beyitle başlamaktadır:

Gülidür besmele gülzâr-ı 'ilmüñ
 Revâcı revnaķı bāzâr-ı 'ilmüñ

1.10. Nazm-ı Risâle-i Rûmî Ahmed (Telif: 17. yy.?): Eserin mütercimi bilinmiyor.³⁵ 410 beyit³⁶ olan eser şu beyitle başlamaktadır:

Şenâ vü hamd o sultân ü cihâna
 Ki mâlikdür zemîn ü âsmâna³⁷

1.11. Nûrû'l-Hüdâ, Reyî Halîl Konevî (ö. 1127/1715'te sağ): *Akâidü'n-Nesefî*'nin Türkçe manzum tercümesidir.³⁸ Bir nüshası Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 10 Hk 539/3 numarada kayıtlı olan eser³⁹ şu beyitle başlamaktadır:

Bi-ḥamdi'llāh virüp tevḥîd ü imân
 Tarîķ-ı ehl-i sünnet kıldı iḥsân

1.12. Tahmîs-i Kasîde-i Emâlî, Mustafa Na'tî (ö. 1131/1718-19): Na'tî'nin “nazm-ı tercüme-üslûb” olarak nitelendirdiği bu eseri, *Kâside-i Emâlî*'nin her bir beytinin üstüne aynı ölçü (Mefâ'ülün

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, no. 37 Hk 1101/4); Karaca, *Kadıze Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (İnceleme-Tenkitledi Metin)*, 325.

²⁹ Karaca, *Kadıze Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (İnceleme-Tenkitledi Metin)*, 186.

³⁰ Gülsüm Özcan, *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2013)*, 15.

³¹ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 22.

³² Gülsüm Özcan, *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî*, 18, 130. (Akçay, bu eserin farklı nüshaları üzerinden 132 ve 205 şeklinde iki farklı beyit sayısı zikretmiştir. Bk. Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 25)

³³ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 23; Seyyidî, *Nazm-ı Fıkh-ı Ekber* (Ankara: Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2301/1), 38a.

³⁴ Bayram Özfırat, Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulum, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydâni Adlı Mesnevîleri (İnceleme-Metin) (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006), 38.

³⁵ Esmâ Erbil, *Nazm-ı Risâle-i Rûmî Ahmed'in Diliçi Çeviri Bağlamında İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2020)*, 125, 126. Esmâ Erbil bu çalışmasında eserin mütercimini “Sâdıkî” olarak gösteren Ferdi Kiremitçi'nin tespitinin doğru olmadığını ifade etmiştir. Bk. Ferdi Kiremitçi, “Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzûm Akâid-nâme Örneği”, *Turkish Studies* 7/1 (2012), 1501-1539.

³⁶ Esmâ Erbil, *Nazm-ı Risâle-i Rûmî Ahmed'in Diliçi Çeviri Bağlamında İncelenmesi*, 134; Ferdi Kiremitçi, “Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzûm Akâid-nâme Örneği”, 1507.

³⁷ Ferdi Kiremitçi, “Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdıkî'nin Manzûm Akâid-nâme Örneği”, 1510.

³⁸ Mecek, *Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî İsimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin)*, 9. Bu eser, Emrah Bilgin tarafından yayımlanmıştır. Bk. Emrah Bilgin, *Reyyî Yûsuf Konevî'nin Manzum Akâid Tercümesi: Nûrû'l-hüdâ* (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2022)

³⁹ Reyî Halîl Konevî, *Nûrû'l-Hüdâ*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 10 Hk 539/3.

Mefâ‘îlün Fe‘ûlün) ve uyakta üçer mısra eklenerek yazılmış bir tahmistir.⁴⁰ Eser şöyle başlamaktadır:

Ey vahdetinüñ şâhid-i ‘adli ‘âlem
V’ey kudretinüñ müşbiti tertîb-i hikem
Efkârumı ezkârumı tevḥîd idüp
Mehcûr-ı rızâñ itme Ḥudâyâ bir dem
Zihî âsâr-ı feyz-i lâ-yezâlî
Ser-â-ser gāvş idüp baḥr-ı kemâli
Müzeyyen eyleyüp silk-i maḳâlî
Yekûlü ‘l- ‘abdü fî-bed ‘i ‘l-Emâlî
Li-tevḥîdin bi-nazmin ke ‘l-le ‘âlî⁴¹

1.13. *Manzûme-i Akâid*, Kadı Hüseyin Ispartavî (Telif: 1144/1731): 2037 beyit⁴² olan eser şu beyitle başlamaktadır:

Şenâ vü ḥamd u şükr olsun Ḥudâ’ya
Anuñ in ‘âmı luṭfî bî-nihâye⁴³

1.14. *Tevhîd-i Hak (Manzûme-i Akâid)*, Süleyman Nahifi (ö. 1151/1738): 760 beyit⁴⁴ olan eser şu beyitle başlamaktadır:

Ḥamd ü nâ-maḥdûd u şükr ü lâ-yu ‘ad
Ol Cenâb-ı Ḥaḳḳ’a kim oldur Eḥad⁴⁵

1.15. *Manzûme-i Akâid-i Terceme-i Nukurrî*: İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) *el-Vasiyye* adını taşıyan eserinin Türkçe manzum tercümesidir.⁴⁶ Ali İhsan Akçay’ın tespit ettiği en eski nüsha 1154/1741⁴⁷ tarihlidir. 182 beyit⁴⁸ olan eser, şu beyitle başlamaktadır:

⁴⁰ Abdülmecit İslamoğlu, “Ali b. Osman el-Ûşî’nin Emâlî Kasidesi’ne Mustafa Na‘tî’nin Yazdığı Tahmîs”, *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Ferhat Gökçe (Bişkek: Türkiye Diyanet Vakfı-Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 259.

⁴¹ Abdülmecit İslamoğlu, “Ali b. Osman el-Ûşî’nin Emâlî Kasidesi’ne Mustafa Na‘tî’nin Yazdığı Tahmîs”, 260.

⁴² Ekşioğlu, *Kadı Hüseyin Ispartavî, Manzûme-i Akâid (Tenkitli Metin-Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin)*, 30. Ekşioğlu, iki nüshadan hareketle eserin tenkitli metnini hazırlamıştır. Eserin yeni bir nüshasına da biz ulaştık. Ankara Millî Kütüphane’de 06 Mil Yz A 8844 numara ile kaydedilmiş olan eserin ismi katalogda schven “Nazm-ı Hıfzî” olarak geçmektedir. Müellif ismi ise “Muhammed b. Velî ed-dîn el-Hıfzî” olarak kaydedilmiştir. Kataloğu hazırlayan kişi okuma ve anlama hatasından dolayı böyle bir yanlışla düşmüştür. İlgili beyit, tenkitli metinde şu şekilde yer almaktadır: “Anuñ-çun oldı **naẓmıñ hıfzı** âsân/Bunı destân idinsün dilde şıbyân” Bk. Ekşioğlu, *Kadı Hüseyin Ispartavî, Manzûme-i Akâid (Tenkitli Metin-Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin)*, 158; Yazma eserlerle ilgili çalışmalar yaparken bu tür hataların olabileceği her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. “Sehivnâme” başlığı altında benzer örneklerini verdiğimiz makale için bk. Necati İşler, “Eski Türk Edebiyatı Çalışmalarında Dijital Kaynaklar ve Uygulamalar”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 249-272)

⁴³ Ekşioğlu, *Kadı Hüseyin Ispartavî, Manzûme-i Akâid (Tenkitli Metin-Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin)*, 153.

⁴⁴ Gıyasettin Ateş, *Süleyman Nahîfî’nin Zuhri’l-Âhire Adlı Eseri* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015), 41; Akçay, 758 beyit olarak tespit etmiştir. Bk. Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 75.

⁴⁵ Gıyasettin Ateş, *Süleyman Nahîfî’nin Zuhri’l-Âhire Adlı Eseri*, 80.

⁴⁶ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 27.

⁴⁷ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 28.

⁴⁸ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 29.

Geldik imdi maqşadı söylemege
Bü Hanîfe izini izlemege⁴⁹

1.16. *Terceme-i Kasîde-i Nûniyye*: *Kasîde-i Nûniyye*, İstanbul kadılığı da yapmış olan Osmanlı âlimi Hızır Bey'e (ö. 863/1459) ait 105 beyitlik Arapça manzum bir eserdir.⁵⁰ Bu eserin Türkçe manzum tercümesi bulunmaktadır. Ali İhsan Akçay'ın tespit ettiği en eski nüsha 1181/1767 tarihlidir.⁵¹ Mütercimi bilinmeyen⁵² bu eser, 216 beyit⁵³ olup şu beyitle başlamaktadır:

Ferîdi 'asrınıñ fâzıl Hızır Bey
Ola anuñ maqâmı bāğ-ı Rıdvan⁵⁴

1.17. *Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı Ekber, Âlemî (16-18. yy.)*: İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) *Fıkh-ı Ekber* adını taşıyan akâid risalesinin Türkçe manzum tercümesidir.⁵⁵ 98 beyitten⁵⁶ oluşan eser, şu beyitle başlamaktadır:

Minnet Allah'a ki O'dur Hâdî vü Hayy ü Deyyân
Hem bize nuṭq-ıla cân virdi hem 'aql u îmân⁵⁷

1.18. *Terceme-i Kasîde-i Yekûlu'l-Abd*,⁵⁸ *Visâlî (16-18. yy.)*: *Kâside-i Emâlî*'nin Türkçe manzum tercümesidir.⁵⁹ 66 beyit olan eser, şu beyitle başlamaktadır:

Didi tevhiid için o abd-i Mevlâ
Emâlî nazmını incüden a'lâ

1.19. *Manzûme-i Se-Zebân-ı Akâid-i Adudiyye, Ahmed Ferîd (19. yy.)*: Eş'arî kelâmcılarından Adudüddin el-İcî'nin (ö. 756/1355) akâide dair eserinin Arapça, Farsça ve Türkçe manzum şeklidir. Eser, üç dilin her biri için ayrı ayrı 76 beyitle yazılmış mülemma bir mesnevîdir. Eserin ilk Türkçe beyti şöyledir.⁶⁰

⁴⁹ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 29.

⁵⁰ Ebû'l-Feth Büstî'ye (ö. 400/1010) ait *Kasidetü'n-Nûniyye* isimli Arapça bir manzume de bulunmaktadır. Hikmetli söz ve ahlâkî öğütler içeren 63 beyitlik bu eser *Unvânü'l-Hikem* olarak da anılmaktadır. M. Sadi Çöğenli, Büstî'ye ve Hızır Bey'e ait olan bu iki farklı eseri Türkçeye mensur olarak tercüme etmiştir. Bk. Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVII (İstanbul 1998), 413-415; Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Ebû'l-Feth Büstî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-1 (Ankara 2020), 227-228; M. Sadi Çöğenli, "Hızır Bey'in (ö. 863/1459) el-Kasidetü'n-Nûniyye İsimli Manzum Risalesi ve Türkçeye Çevirisi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 52 (2015), 269-284; M. Sadi Çöğenli, "Ebû'l-Feth el-Büstî ve 'Unvânü'l-Hikem Tercümesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 2 (1999), 121-131.

⁵¹ Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 102; Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 53-55.

⁵² Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 122. (Hilmi Karaağaç, katalog kayıtlarına dayanarak eserin mütercimi olarak "Abdi Abd el-Baki b. Ahmed" bilgisini nakletmiştir. Bk. Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 103)

⁵³ Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 103.

⁵⁴ *Terceme-i Kasidetü'n-Nûniyye*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 5259/2, 1^b; *Terceme-i Kaside-i Nûniyye*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2962/1, 1^b; Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 56.

⁵⁵ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 17.

⁵⁶ Mehmet Güler, "'Âlemî'/Âlimî'nin Manzûm Fıkh-ı'l-Ekber Tercümesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/39 (Ağustos 2015), 130 (Güler'in verdiği bilgilere göre, kaynaklarda 16 ve 18. yüzyıllar arasında aynı/benzer mahlasa sahip müellifler vardır.); Hilmi Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri", 110.

⁵⁷ Âlemî, *Manzûme-i Terceme-i Fıkh-ı'l-Ekber* (Ankara: Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2545/2), 1^b; Güler, "'Âlemî'/Âlimî'nin Manzûm Fıkh-ı'l-Ekber Tercümesi", 135.

⁵⁸ *Kâside-i Emâlî*, başlangıcına atfen "Kasidetü yekûlü'l-'abd" veya "Bed'ü'l-emâlî" olarak da anılmaktadır. Bk. M. Sait Özervarlı, "el-emâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XI (İstanbul 1995), 73-75.

⁵⁹ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 46.

⁶⁰ Zahir Süslü ve Şahin Şimşek, "Ahmed Ferîd'in Manzûme-i Se Zebân-ı Akâid-i Adudî Adlı Eseri (Edisyon Kritik ve Çeviri)", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8/2 (2022), 1738, 1741, 1751.

Aña maḥāmid ol itdi ‘aḳā’ idi ihdā
Hüdā-yı şer‘a ola her biri ālā-yı Hüdā

1.20. Kasîde-i İ’tikadiyye, Vecihî Paşazâde (ö. 1310/1892): 215 beyit⁶¹ olan eser şu beyitle başlamaktadır:

Vücūd-ı Hālîkî işbât ider her görülen eşyā
Ki olmaz hiç birşey şāni‘i olmaḳsızın peydā

1.21. Kâside-i Emâlî Terceme-i Manzûmesi, Yanyalı Hafız Refi Efendi (ö. 1902): *Kâside-i Emâlî*’nin Türkçe manzum tercümesi olan eser 277 beyittir.⁶² 1302’de İstanbul Mahmutbey Matbaası’nda basılan eser⁶³ şu beyitle başlamaktadır:

Şenā ol Hâzret-i Kâmil-şifāta
Ki feyzin şāmil itdi kāyināta⁶⁴

1.22. Tahmîsu Kasîdeti Yekûlu’l-Abd, Ferdî Ahmed Ferid (ö. 1910): *Kâside-i Emâlî*’nin Türkçe manzum tercümesi olan eser 70 beyittir.⁶⁵ Eser, şu beyitle başlamaktadır:

Hüdā’ya ḥamd kim anuñ cemāli
Buyurmuş sebaḳ evşāf-ı celāli⁶⁶

1.23. Türkçe İ’tikad, Veled Çelebi İzbudak (ö. 1953): 115 kıtadan⁶⁷ meydana gelen eserin ilk kıtası şudur:

Dinle Ey Tanrı’nın kulu
Olmak ister isen ulu,
Gönlün olsun iman dolu
Budur Muhammed’in yolu⁶⁸

1.24. Emâlî Kasîdesinin Tercümesi, Bekir Sıdkı Halıcıoğlu, Visâlî (ö. 1962): *Kâside-i Emâlî*’nin Türkçe manzum tercümesi olan eser 74 beyittir.⁶⁹ Son dönem Uşşakî şeyhlerinden Visâlî’ye⁷⁰ ait olan eser, şu beyitle başlamaktadır:

Emâlî’nin başında dedi Allah’ın kulu
Akâid tevhidî dizdi inci misali⁷¹

1.25. Akâidnâme, Ali Rıza el-Konevî (ö. 1969): 98 beyit⁷² olan eser şu beyitle başlamaktadır:

⁶¹ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 92.

⁶² Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 46; Karaağaç, “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, 106.

⁶³ Karaağaç, “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, 106.

⁶⁴ Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler*, 51.

⁶⁵ Karaağaç, “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, 106.

⁶⁶ Ferdî Ahmed Ferid, *Tahmîsu Kasîdeti Yekûlu’l-Abd*, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 26 Hk 132/2, 1^b.

⁶⁷ Karaağaç, “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, 114.

⁶⁸ Karaağaç, “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, 114.

⁶⁹ Visâlî Dîvânî, “Emâlî Kasîdesi’nin Tercümesi Bölüm 1” (Erişim 7 Eylül 2022)

⁷⁰ Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, “Visâlî Bekir Sıdkı Halıcıoğlu” (Erişim 7 Eylül 2022); Visâlî Dîvânî, “Hacı Bekir Sıdkı Visâlî Hazretleri Hayatı” (Erişim 7 Eylül 2022)

⁷¹ Visâlî Dîvânî, “Emâlî Kasîdesi’nin Tercümesi Bölüm 1” (Erişim 7 Eylül 2022)

⁷² Karaağaç, “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, 115.

Ḥudā Rabbim Kadīm ü hem ebeddür
Şerîki yok Eḥad Ferd ü Samed'dür⁷³

1.26. Kaside-i Emâlî Tercümesi, Sinân İzzî: 168 beyitten oluşan eser şöyle başlamaktadır:

Kul eydur mebde-i imlâlarında
Cevâhir nazm idüp inşâlarında
Dirüb tevhîd için bir nice gevher
Getürdi nazma çün dürr-i münevver⁷⁴

1.27. Kaside-i Emâlî Tercümesi, Feyzî: 66 beyitten oluşan eser şöyle başlamaktadır:

Bu kul tevhîd için oldı zât-ı pâk
Direm bir nazm-ılan kim ke'l-leâlî⁷⁵

1.28. Kaside-i Emâlî Tercümesi, Ebî Mustafa b. Muhammed: 66 beyitten oluşan eser şöyle başlamaktadır:

Kula vâcib budur evvel diye Allâh 'Azîmü'sşân
Ki birdür andan artuk yok getüre sıdk ile îmân⁷⁶

1.29. Kaside-i Emâlî Tercümesi, İbn-i Bâlî: Hoca Sadeddin tercümesi ile büyük ölçüde benzerlik gösteren eserin ilk ve son beyitleri şöyledir:

Kul eydür anda ki bed'-i Emâlî
Kılub tevhîd-ile nazm-ı leâlî⁷⁷

1.30. Mütercimi Bilinmeyen Kaside-i Emâlî Tercümesi-2: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde bulunan eser şu beyitle başlamaktadır:

İdem bed'-i Emâlî'de makâli
Dizem tevhîd-i Bârî'de leâlî⁷⁸

1.31. Mütercimi Bilinmeyen Kaside-i Emâlî Tercümesi-3: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 06 Hk 1615 numarada kayıtlı bulunan eser şu beyitle başlamaktadır:

Emâlî bed'inedir kul makâli
Dizib tevhîd için incü mişâli⁷⁹

2. Kaynak Eser (*Ukûdu'l-Akâid*) ve Müellifi (İmâmzâde)

Nazm-ı Cevâhir, İmâmzâde el-Buhârî'nin (öl. 573/1177) *Ukûdu'l-Akâid fî-Funûni'l-Fevâid* adlı eserinin Türkçe nazmen tercümesidir. Daha çok *Şir'atü'l-İslâm* adlı eseriyle tanınan İmâmzâde

⁷³ Ali Rıza el-Konevî el-Hâdimî, *Akâidnâme (İmdâdü'l-Müslimin fî beyâni Akâidi'l-Mü'minin içinde)* (Kahire: ty.), s.3.

⁷⁴ Mevlüt İlhan, "Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", 231.

⁷⁵ Mevlüt İlhan, "Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", 232.

⁷⁶ Mevlüt İlhan, "Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", 233.

⁷⁷ Mevlüt İlhan, "Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", 233.

⁷⁸ Mevlüt İlhan, "Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", 233. (Mevlüt İlhan'ın makalesinde "idelüm/dizelüm" olarak geçmektedir. Diyanet yazmasında "idem/dizem" şeklindedir. Vezne göre doğru olan da budur. Bk. *Tercüme-i Bed'ü'l-Emâlî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, 006816/9.

⁷⁹ Mevlüt İlhan, "Kaside-i Emâlî'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", 233.

Muhammed b. Ebî Bekr b. İbrahim el-Buhârî, Hanefî fakîhi ve müftüsüdür.⁸⁰ İmâmzade'nin en önemli eseri olan *Şir'atü'l-İslâm*, 911/1506 yılında Türkçeye *Şir'a-i Manzûme* adıyla tercüme edilmiştir.⁸¹ İmâmzade'nin *Şir'atü'l-İslâm*⁸² ve *Ukûdu'l-Akâid* dışında *Şirutü's-Salât*⁸³ ve *Garâibü'l-Kur'ân*⁸⁴ adıyla iki eseri daha bulunmaktadır. Ayrıca Ferhat Gökçe, *el-Erbaûn Hadîsen* adında bir eserin de İmâmzade'ye ait olma ihtimalini bir makalesinde yazmıştır.⁸⁵ Aynı zamanda sûfî bir âlim olan İmâmzade kaynaklarda “müftî”, “vâiz”, “fâzıl”, “edîb”, “fasîhullisân”, “ruknulislâm”, “ebulmeâsin”, “sedîduddîn” gibi sıfat ve lakaplarla anılmaktadır.⁸⁶

İmâmzade el-Buhârî, kaynakların verdiği bilgilere göre 491/1098'de Semerkand yolu üzerinde yer alan Şarğ köyünde doğmuştur. Buhara'da müftülük ve vaizlik görevlerinde bulunan İmâmzade, döneminin önemli âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Bu âlimler arasında Hâce Yûsuf el-Hemedânî, Ebu'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Kelâbâzî, Mecdüleimme Ebu Bekr Muhammed b. Abdullah es-Surhaketî, Radyyyuddin en-Nîsâbûrî, Şemsuleimme Ebu'l-Fazl Bekr b. Muhammed ez-Zerencerî yer almaktadır. Muhammed b. Abdussetâr el-Kerderî, Ubeydullah b. İbrâhim el-Mahbûbî ve *Ta'limü'l-Müteallim* müellifi Burhânulislâm ez-Zernûcî onun yetiştirdiği âlimlerden bazılarıdır.

İmâmzade'nin Arapça manzum eseri olan *Ukûdu'l-Akâid*, 560/1164 yılında Buhara'da telif edilmiş olup 770 beyittir.⁸⁷ Muhammed Osman Doğan, bu eseri “Hanefî-Mâtürîdî kelam geleneğinin yayımlanmış en uzun Arapça akâid manzumesi” olarak nitelemektedir. Bu manzum eser, Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) görüşlerini Semerkant'ta sistemleştirip yaymaya çalışan Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) batıl inançlara karşı verdiği mücadelenin⁸⁸ izlerini taşımaktadır. Eser, Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'i⁸⁹ ve Pezdevî'nin (ö. 493/1100) *Usûlü'd-dîn*'i⁹⁰ ile benzer muhtevaya

⁸⁰ İmâmzade el-Buhârî, *Ukûdu'l-Akâid fi-Fünûnü'l-Fevâid*, thk. Muhammed Osman Doğan (Amman: Dârü'l-Feth, 1439), 15-17.

⁸¹ Bk. Necatî İşler, *Muhammed b. İbrahim'in Manzum Şir'atü'l-İslâm Tercümesi (Şir'a-i Manzûme) (İnceleme-Tenkitledirilmiş Metin)*, 35.

⁸² *Şir'atü'l-İslâm*'ın hadis, hadis ilimleri ve sünnet bakımından değerlendirilmesi için bk. Ferhat Gökçe, “Buhara'dan Anadolu'ya İmâmzade ve Şir'atü'l-İslâm”, *Orta Asya'dan Anadolu'ya İslami İlimler Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yakup Koçyigit ve Aitmat Kariev (Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2021), 192.

⁸³ Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementbande*, 1/643.

⁸⁴ Recep Cici, “İmâmzade Muhammed b. Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII (İstanbul 2000), 210.

⁸⁵ Ferhat Gökçe, “Buhara'dan Anadolu'ya İmâmzade ve Şir'atü'l-İslâm”, 177.

⁸⁶ *Şir'atü'l-İslâm* ve müellifi İmâmzade Muhammed b. Ebî bekr ile ilgili bu bölümde zikredilen bilgiler şu kaynaklardan alınmıştır: Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, çev. Rüştü Balcı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016), 3/835; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-Behiyye*, nşr. M. Bedreddin Ebû Firâs (Kâhire: y.y., 1324), 161; Bağdathî İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifin*, 2/98; Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementbande*, 1/642-643; Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Baskı, 2002), 6/54; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1949-1952), 1/417; Yusuf Ziya Kavakçı, *XI. ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mavera'al-Nahr İslâm Hukukçuları* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1976), 113-114; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 79-80; Cici, “İmâmzade Muhammed b. Ebû Bekir”, 22/210.

⁸⁷ Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementbande*, 1/643; Cici, “İmâmzade Muhammed b. Ebû Bekir”, 22/210; Muhammed Osman Doğan, “Bir Şerhin Hikâyesini Kovalarken Bir Hikâyenin Şerhini Bulmak: Aşmed b. Maḥmūd el-Ḥalebî'nin Şerḥü'l-Cevâhiri'l-Muḍî'e'si ve Nesîmî'nin Öldürülüşüne Tanıklığı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58/1 (2019), 89.

⁸⁸ Osman Aydın, “İmâm Mâtürîdî'nin Yetiştirdiği İlmî Ortam ve Semerkant'ta İlim Merkezleri”, *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 584, 585. İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik için bk. Şaban Ali Düzgün, *Mâtürîdî: Kayıp Aydınlanmanın İzinde* (Ankara: Otto Yayınları, 2020); Sönmez Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik* (Ankara: Otto Yayınları, 2018)

⁸⁹ Bk. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, trc. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yay., 2015)

⁹⁰ Bk. Ebû'l-Yûsuf el-Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akâidi (Usûlü'd-dîn)*, trc. Şerafeddin Gölcük (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1988)

sahiptir. Eserin en eski nüshası hicrî 659 tarihlidir.⁹¹ Tahkikli neşre göre eserin başlangıç ve bitiş beyitleri şöyledir:⁹²

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْقَدِيمِ الْأَحَدِ

Başı (1. beyit)

الدَائِمِ الْفَرْدِ الْعَظِيمِ الصَّمَدِ

وَقَدْ مَضَتْ لِلأُمَّةِ الْمُتَحَنِّةِ

Sonu (770. beyit)

خَمْسٌ مِائَاتٍ ثُمَّ سِتُّونَ سَنَةً

İmâmzâde bu eserini ilimle uğraşan değerli kişiler (es-sâdetü'l-kirâm) için yazdığını ifade etmektedir.⁹³ İmâmzâde *Ukûdu'l-'Akâid*'in hâtimesinde kendisini “nâzımü'l-cevâhir” (cevherlerin nâzımı)⁹⁴ olarak nitelemektedir. Kanaatimizce bu niteleme, eseri *Nazm-ı Cevâhir* adıyla Türkçeye kazandıran mütercime de ilham kaynağı olmuştur. İlgili beyit kaynak eserde şöyle geçmektedir:

قال الفقير ناظم الجواهر

من فقر المعارف الزواهر

3. *Nazm-ı Cevâhir* ve Müellifi

Bu çalışmamız, Hanefî fakîhi İmâmzâde el-Buhârî'nin (öl. 573/1177) *Ukûdu'l-'Akâid*'adlı Arapça manzum eserinin Türkçe nazmen tercümesi olan *Nazm-ı Cevâhir*'in tespit edilebilen tek nüshasına dayanmaktadır.⁹⁵ Bu eser aynı zamanda *Ukûdu'l-'Akâid*'in bilinen tek tercümesidir. Mütercimi⁹⁶ bilinmeyen bu eser, Türk edebiyatında değişik konuların işlenmesinde çok kullanılmış olan “mesnevî” nazım şekliyle yazılmıştır. Akâide dair konuların yer aldığı bu eser, okuyucuya bilgi vermeyi ve okuyucuyu eğitmeyi hedefleyen mesnevîler grubunda yer almaktadır.⁹⁷ Eser, Diyanet İşleri Başkanlığı kütüphanesinin yazma eserler bölümünde 005232-2 numarada kayıtlıdır. 33 varak olan eser, mecmuanın 295^a-335^b varakları arasında yer almaktadır. 327^a-334^b arasında *Şir'a-i Manzûme* isimli başka bir esere ait bölümler bulunmaktadır. Tertip probleminden dolayı bu

⁹¹ Muhammed Osman Doğan, "6./12. Yüzyıl Buhara'sında Çok Yönlü bir Âlim: İmâmzâde eş-Şerğî el-Buhârî (öl. 573/1177) ve *Ukûdu'l-'Akâid fî-Fünûni'l-Fevâid* İsimli Eseri", Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 304.

⁹² İmâmzâde, *Ukûdu'l-'Akâid*, 71, 209.

⁹³ Doğan, "6./12. Yüzyıl Buhara'sında Çok Yönlü bir Âlim: İmâmzâde Eş-Şerğî El-Buhârî (ö. 573/1177) ve *Ukûdu'l-'Akâid Fî Fünûni'l-Fevâid* İsimli Eseri", 309, 322; İmâmzâde, *Ukûdu'l-'Akâid*, 72.

⁹⁴ İmâmzâde, *Ukûdu'l-'Akâid*, 207; Doğan, "6./12. Yüzyıl Buhara'sında Çok Yönlü bir Âlim: İmâmzâde Eş-Şerğî El-Buhârî (ö. 573/1177) ve *Ukûdu'l-'Akâid Fî Fünûni'l-Fevâid* İsimli Eseri", 320.

⁹⁵ Türk Edebiyatında benzer adı taşıyan başka eserler de bulunmaktadır. Antepli Hasan Aynî'nin Arapça-Farsça-Türkçe lügati olan *Nazmü'l-Cevâhir* bunlardan birisidir. Hz. Ali'ye nispet edilen Arapça güzel sözler de *Nazmü'l-Cevâhir/Nazm-ı Cevâhir* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Bk. Ömer Asım Aksoy, "Dürrü'n-Nizâm ve Nazmü'l-Cevâhir", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* 8 (1960), 145; Vahit Türk, *Ali Şir Nevâyî - Nazmü'l-Cevâhir (Hz. Ali'nin Hikmetleri)* (İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2006); Adem Ceyhan ve Ramazan Ekinci, "Latîfî'nin Nesrû'l-leâlî Tercümesi: Nazm-ı Cevâhir", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25/25 (2020), 79-190; Adem Ceyhan ve Okan Doğan, "Nesrû'l-Leâlî İsimli Arapça Güzel Sözler Derlemesinin Mütercimi Meçhul Bir Tercümesi", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8/1 (2022), 45-85.

⁹⁶ Doktora tezimizde bazı karinelere dayanarak eserin Muhammed b. İbrahim'e ait olabileceğini yazmıştık. Bu konuda kesin bir şey söyleyebilecek yeterli bilgiye henüz sahip değiliz. Sonu eksik olmayan yeni bir nüshanın ortaya çıkması, bu konunun aydınlatılmasını kolaylaştıracaktır. Bk. Necati İşler, *Muhammed b. İbrahim'in Manzum Şir'atü'l-İslam Tercümesi (Şir'a-i Manzume) (İnceleme - Tenkitli Metin)*, 28, 29.

⁹⁷ "Mesnevî" nazım şekli için bk. İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili Dergisi: Türk Şiiri Özel Sayı-II: Divan Şiiri* 415-417 (1986), 430, 438. Türk edebiyatında farklı konularda yazılan mesnevîler için bk. Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi* (İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014)

çalışmamızda 295^b sayfası 1^b olarak kabul edilmiş ve *Nazm-ı Cevâhir* yeniden sayfalandırılmıştır.⁹⁸ Sonu eksik olan nüsha, 792 beyit içermektedir. Eserin adı 49. beyitte şöyle geçmektedir:

Dinildi sa'y-ıla *Nazm-ı Cevâhir*
Ma'ârif gülşeninde şan zevâhir (49 – v.3^a)⁹⁹

Eserin başlangıç ve bitiş beyitleri ise şöyledir:

Bede'nâ bi'smi Rabbi ke-en a'lâ Başı (1. Beyit, v.1^b)
Ve bi'l-ḥamdi yeşîru'l-emru ulyâ

Eger me'kûl olursa zî'âbuñ Sonu (792. Beyit, v.33^b)
Hemân me'kûl gibidür türâbuñ

Müellifin medrese tahsili görmüş Arapça ve Farsça bilen bir şair olduğu eserinden çıkarılan bir husustur. Eserindeki örnekler bakarak onun üç lisanda şiir yazma kabiliyetine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kaynak eserden bağımsız olarak eserde yer alan beyitler şairin şiire olan hâkimiyetini de açıkça ortaya koymaktadır. Eserin dili ve tercüme hususiyetlerinin yer aldığı bölümde verdiğimiz örnekler, mütercimim edebî yönü hakkında yeterli fikir vermektedir.

3.1. Eserin Telif Sebebi

Eserde sebab-i telif başlığı altında bir bölüm bulunmamaktadır. Eserin baş kısmında geçen bazı beyitlerle şair, maksadını ortaya koymaktadır. İslam'ın inanç esaslarını Türkçe'ye nazmen aktaran şâir, ilim ve amellerin temelini oluşturan “Usûlü'd-dîn”i anlam ipliğine dizilmeye layık inciler olarak görmektedir. Şair kendisine “câlib-i nuṭṭ-ı ma'ânî” şeklinde seslenmekte ve eserini bir an önce bitirme arzusunun dile getirmektedir. “Ciger ḳanı-y-la resm eyle risâle” mısrası eserin telifine büyük bir arzuyla başlanıldığını göstermektedir. Kaynak eseri çok dikkatli bir şekilde anladığını ifade eden mütercim, gönülleri aydınlatacak hakikatleri okuyucuya güzel bir üslupla takdim edeceğini şu beyitlerle ifade etmiştir:

Elâ iy câlib-i nuṭṭ-ı ma'ânî 19 - v.2^a
Saḳın fevt eyleme naḳd-i zamânı

Dilûñ depret di taḥḳîḳ-i ḥaḳâyıḳ 20 - v.2^a
Müzâhir ola envâr-ı dekâyıḳ

Dürîş devrinde izhâr eyle âşâr 36 – v.2^b
Kim âşârında ire câna envâr

Çü gûş-ı hûş-ıla diñlendi ma'nâ 37 – v.2^b
Mezâḳ-ı câna düşdi lafz-ı aḥlâ

⁹⁸ *Nazm-ı Cevâhir* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2).

⁹⁹ *Nazm-ı Cevâhir*'in beyit ve varak numarasıdır.

Uşûlü'd-dîni ol dem kıldı telhîş Şıgındı Hakk'a nazmın itdi tahtlîş	39 - v.2 ^b
Esâsı 'ilm ü a' mālûñ çün oldur Ma'ânî silkine lâyıq pes ol dūr	40 - v.2 ^b
Hayât andan bulur rûh u başîret Dağı andan gelür nefse fazîlet	41 - v.2 ^b
Tamâm oldı bi-hamdi'llâh bu maqşûd Müşâhid olan olur aşla meşhûd	42 - v.3 ^a

Şair ayrıca rahmetle anılma arzusunu ve dua talebini de aşağıdaki beyitlerde dile getirmiştir:

Ola kim bir kişi ala eline Bize rahmet sözi gele diline	51 - v.3 ^a
Du'â-y-ıla aña nâzım olanı Hudâ rahmet ide rahmı olanı	52 - v.3 ^a
Dilerseñ saña rahmet ide Aḥmed Muḥammed di Muḥammed di Muḥammed	53 - v.3 ^a
İlâhî mü' minîne rahmet eyle Bu 'aşî kullaruña re' fet eyle	54 - v.3 ^a

3.2. Eserin Yazıldığı Yer ve Tarih

Eserin yazıldığı yer ve tarih hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin 23. beytinde dönemin hükümdarı şu şekilde övülmektedir:

Şehinşâh-ı cihân Han Bâyezîd'e Sa'âdet hem-demi merd-i güzide	23 - v.2 ^a
--	-----------------------

Burada geçen "Han Bâyezîd" ifadesiyle kuvvetle muhtemel Sultan II. Bâyezîd (1481-1512) kastedilmiş olmalıdır. I. Bâyezîd olma ihtimalini zayıflatan en önemli karine eserin dil özelliğidir. Klasik Osmanlı Türkçesi'ne geçiş döneminin özelliklerini taşıyan eser, Arapça ve Farsça kelimelere sıklıkla yer vermektedir. Mukaddimede geçen bazı kelime ve ifadeler de, eserin II. Bâyezîd döneminde telif edilmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Eserde geçen "Han" ünvanı İslâm öncesi dönemden beri Türk hükümdarları tarafından kullanılmaktadır. Osmanlı padişahları içinde bu ünvanı ilk benimseyen I. Murad (1362-1389) olmuştur.¹⁰⁰ "Han Bâyezîd" ifadesiyle "Lehçediz" veri tabanında yaptığımız metin taramasındaki örneklerin tamamı, II. Bâyezîd'e aittir. Dönemin şairlerinden Necâtî Bey'in, Mesîhî'nin, Revânî'nin, Firdevsî-i Rûmî'nin şiirlerinde de "Han Bâyezîd" şeklinde II. Bâyezîd'e övgü beyitleri bulunmaktadır.¹⁰¹ Hadîdî'nin manzum tarihinde ise I. Bâyezîd

¹⁰⁰ Aydın Taneri, "Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XV (İstanbul 1997), 518.

¹⁰¹ Tanıklı Tarihsel ve Çağdaş Türkçe Sözlük Lehçediz (LEHÇEDİZ), "Aranan: Han Bâyezîd" (Erişim 9 Ocak 2023); Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, haz. İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 26, 46. (Firdevsî-i

için “Yıldırım Han”, “Yıldırım Sultan” ve “Sultan Bâyezîd”¹⁰² isimleri kullanılırken, II. Bâyezîd için “Han Bâyezîd”, “Bâyezîd Han”, “Velî Han Bâyezîd”, “Şehinşeh Bâyezîd”, “Hazret-i Sultan Bâyezîd”¹⁰³ ifadeleri kullanılmıştır.

Eserin 31. beytinden itibaren padişahın has bendelerinden biri olan “Dâvud-ı Sâni” ismindeki bir kişiden de bahsedilmiştir. Gelibolu livasında ser-efrâz (üstün ve seçkin) olan bu kişinin denizlerde (bahr-ı muhît) zaferlere imza attığı şair tarafından ifade edilmiştir. Aynı zamanda karada da güven ve huzurun teminatı olan bu kişi kuvvetle muhtemel “Dâvud Paşa-yı Sâni”¹⁰⁴ olarak da kaynaklarda adı geçen Gelibolu beyi ve Sultan II. Bâyezîd dönemi Osmanlı donanmasının kaptan-ı deryası Kara Nişancı Dâvud Paşa olmalıdır.¹⁰⁵ Şair aşağıdaki beyitlerle Dâvud Paşa’yı övmektedir:

Ki ya nî ‘adl-ile **Dâvud-ı Sâni** 31 – v.2^b
Şecâ‘at şâhibi merd-i ma‘ânî

Gelibolu livâsında ser-efrâz 32 – v.2^b
Sa‘âdet gülşeninde şanki şâhbâz

Şafâ-güster durur berr-i basîte 33 – v.2^b
Zafer-peyker durur bahr-ı muhîte

‘Adâlet pîşüvâ itmiş özine 34 – v.2^b
Cihân halkı mu‘î‘ olmuş sözine

Cemâl-i lutfâ manzar kılsun Allâh 35 – v.2^b
Kemâl-i ‘ilme mazhar kılsun Allâh

Düriş devrinde izhâr eyle âsâr 36 – v.2^b
Kim âsârında ire câna envâr

Netice olarak; dil özellikleri ve bu bilgiler ışığında eserin II. Bâyezîd döneminde telif edildiğini söyleyebiliriz. Yukarıdaki beyitte geçen “Gelibolu livâsı”¹⁰⁶ ifadesi mütercimim memleketi ya da eserin telif edildiği coğrafya hakkında muhtemel bir fikir vermektedir.

Rûmî, I. Bâyezîd’in lakabı olarak bilinen “Yıldırım”ı II. Bâyezîd için altı yerde “İldırım” şeklinde kullanmaktadır. Bk. Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, 24, 32, 34, 39, 46, 290)

¹⁰² Necdet Öztürk, *Hadîdî Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015), 452, 455.

¹⁰³ Öztürk, *Hadîdî Tarihi*, 444, 447, 453, 454.

¹⁰⁴ Necdet Öztürk, *Hadîdî Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, 327; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih* (İstanbul: Matbaa-i Âmiri, 1279), 2/219; Katip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfârî'l-Bihâr*, haz. İdris Bostan (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018), 96, 220. Firdevsî-i Rûmî’nin *Kutb-nâme*’sinde ise Dâvud Paşa hakkında “Hem belâdur Kapudan Dâvud-ı Mîr/ Korkar andan dağda kaplan daşda şîr” beyti yer almaktadır. Bk. Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, 260.

¹⁰⁵ Bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar ve Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 2/408. *Sicill-i Osmanî*’de “Kara Nişancı” ve “Sâni” lakaplarıyla anılan iki ayrı Dâvud Paşa’dan söz edilmektedir. Semavi Eyice, bu iki şahsın aynı kişi olduğunu belirtmektedir. Bk. Semavi Eyice, “Dâvud Paşa Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX (İstanbul 1994), 39.

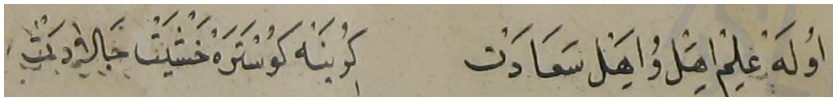
¹⁰⁶ “Gelibolu Livâsı” için bk. Abdullah Sivridağ vd., *75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (925/1519)* (Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2009)

3.3. Eserin Vezni ve İmla Özellikleri

Nazm-ı Cevâhir'de aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbı kullanılmıştır. Eserde tahrik, teskin, imale, zihaf ve birleşmelere yer yer başvurulmuştur. Vezin gereği yapılan imla tasarrufları haricinde eserde belirli imla özellikleri korunmuştur.¹⁰⁷ Çok sık olmamakla birlikte nüshada istinsah hataları görülebilmektedir. Vezin ve imla ile ilgili dikkat çeken hususlar şunlardır:

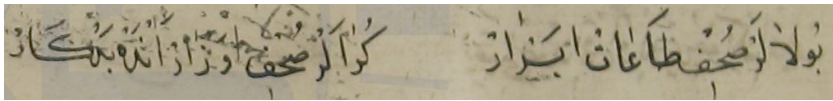
Eserde Türkçe kelime ve eklerde “i/i” sesiyle yapılan imaleleri göstermek için özellikle dik esre (çeker) işareti konulmuştur:

Ola 'ilm ehli vü ehl-i sa'âdet 342 – v.15^a
Görine göstere haşyet celâdet

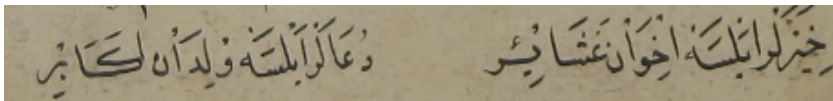
Aşağıdaki beyitte geçen “şuhf-ı tã'ât” tamlamasında ise izafet, dik esre (çeker) işareti ile gösterilmiştir. Aynı zamanda burada vezin gereği “suhuf”¹⁰⁸ kelimesindeki “h” harfi sakın yapılmış ve “suhf” olarak okunmuştur. Vezin gereği olarak başvurulmuş bu uygulama “teskin” olarak isimlendirilmektedir.¹⁰⁹

Bulalar şuhf-ı tã'ât [anda] ebrâr 766 – v.32^b
Görêler şuhf-ı evzâr anda bed-kâr

Eserde vezin gereği bazı Arapça kelimelerde Türkçedeki okunuşlar esas alınarak tahrik¹¹⁰ (harekeli okuma) yapılmıştır: hayr > **hayır**, buhl > **buhul**, akl > **akıl**, kabr > **kabir**, zulm > **zulüm** vb.

Hayırlar eylese ihvân 'aşâ'ir Du'âlar eylese vildân ekâbir 547 – v.23^a

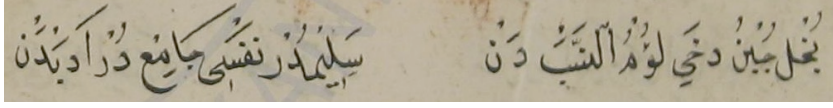
Buhul ü cübñ daħı lü'mü'n-nesebden 238 – v.10^b
Selîmdür nefsi cāmî'dür edebden

¹⁰⁷ Aruz imlası konusunda bk. Konyalı Muhyi, *Tercüme-i İbtidaname*, ed. Cihan Okuyucu - Sadık Yazar (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018), 39; Cihan Okuyucu ve Sadık Yazar, *Bosnalı İntizâmî: XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti, Tuhfetü'l-İhvân* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), 198-218

¹⁰⁸ “Sahîfe” kelimesinin “sahâif” ve “suhuf” şeklinde iki çoğul hali vardır. Bk. Luvîs Ma'lûf el-Yesûî, *el-Müncid fi'l-Luga* (Beyrut: Dar'ul-Maşrik, 1992), 417. Kaynak metinde ilgili yer “صحائف الطاعات والأوزار” olarak geçmektedir. Bk. İmâmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 192.

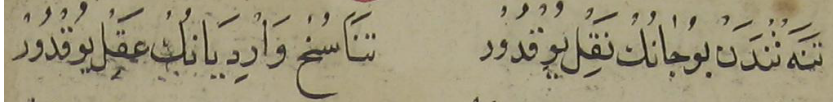
¹⁰⁹ Recaizade Mahmud Ekrem, *Ta'lîm-i Edebiyât* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1299), 73.

¹¹⁰ Recaizade Mahmud Ekrem, *Ta'lîm-i Edebiyât*, 73.

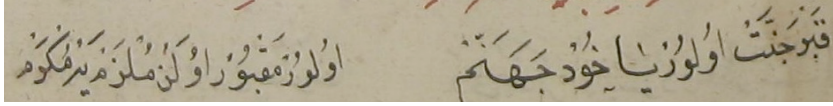
Daha çok Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde, uzun hece ile okunan “e” sesindeki imaleyi göstermek için “elif” harfi kullanılmaktadır.¹¹¹ Dönem eserlerinde bu durum yaygın bir imlâ özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. *Nazm-ı Cevâhir*’de de bu tür imalelere sıklıkla rastlanmaktadır:

Tene tenden bu cānuñ naqli yokdur 784 – v.33^b
Tenāsūh var **diyēnüñ** ‘aklı yokdur

Zihafi gösterecek şekilde imla edilen kelimeler de mevcuttur. Aşağıdaki örnekte “يا” kelimesi “يه” şeklinde imla edilerek zihaf gösterilmiştir:

Kabir cennet olur yāhud cehennem 760 – v.32^a
Olur maqbūr olan mülzem **yā** mükrem

Ünlü bir harf ile biten kelimenin ardından ünlü ile başlayan bir kelime gelmesi halinde vezin gereği ilk kelimenin sonunda yer alan ünlü düşmektedir. İki kelimenin birleştiği böyle durumlar “birleşme” (Contraction - Crase) olarak adlandırılır.¹¹² *Nazm-ı Cevâhir*’de vezinden dolayı yer yer birleşmeler görülmektedir.

Şu kim imān **getürdi_evvel** Hudā’ya 224 – v.10^a
Getüre şoñra imān enbiyāya

Gerekdür evvelā muhkem ‘aķīde 222 – v.10^a
Ki_odur zīver viren cümle ‘abīde

Nazm-ı Cevâhir’de “nūru ekmel”, “hürri muṭlaķ”, “zātü meşhūd” örneklerinde Farsça tamlamadan dolayı olması gereken izafet kesreleri ise ötre ile karşılanmıştır:

Muḥammed’dür ḥaķīķat **nūru ekmel** (nūr-ı ekmel) 6 – v.1^b
Ḥaṣā’il hem fezā’il birle ecmel

Taķīdür ḳalb-ile hem **hürri muṭlaķ** (hürri-i muṭlaķ) 300– v.13^a
Sa’īd idi pes oldı sa’de mülḥaķ

¹¹¹ M. Fatih Köksal, bu imalelerin “ē” karakteri ile gösterilmesini önermektedir. Bk. M. Fatih Köksal, “Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 3 (2009), 67-68.

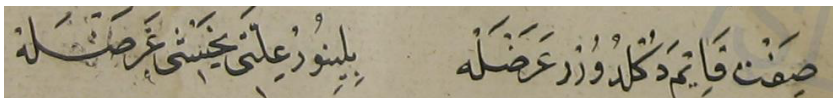
¹¹² Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012), 42.

Kelime içindeki kesreli hemzelerin yazımında da iki farklı imla söz konusudur. Bu kelimeler, hem kesreli hemze ile hem de kesreli ye ile yazılabilmektedir: *Ẓamā'ir* > *zamāyir*; *ḥaḳā'ik* > *ḥaḳāyık* vb.

Ẓamāyir şāhibi ehl-i **ḥaḳāyık** 619 – v.26^b
Didiler ma'rifet Ma'būd'a lāyık

Sıfat **ḳāyim** degül durur 'arazla 708 – v.30^a
Bilinür 'illeti yaḥşi ğarazla

3.4. Eserdeki Kafiye ve Redifler

Divan edebiyatında şiir, vezinli ve kafiyeli söz olarak tanımlanır.¹¹³ Kafiye ise, en az iki mısranın sonunda yer alan, anlamca farklı olup sesçe birbirinin aynı olan iki kelime arasındaki benzerlik şeklinde ifade edilir. Redif ise, kafiyeden sonra gelen harf, ek, kelime ya da kelime gruplarına denilmektedir. Kafiye ve redifler şiirde ahengi sağlayan unsurlardandır.¹¹⁴ Şair farklı kafiye ve redif türlerine eserinde yer vermiştir. Kafiyelerde Farsça ve Türkçe kelimelerden ziyade Arapça kelimeler tercih edilmiştir. Eserde nadir de olsa kafiye bulunmayan beyitlere de rastlanmaktadır. Ayrıca, kimi zaman mısra sonlarındaki kelimeler kaynak eserden seçilmektedir. Koyu vurgular kafiyeyi, italik olanlar ise redifleri göstermektedir:

Çün esmāsını bildi enbiyāsı Daḥı bildürdiler hem evliyāsı	Kafiye kaynak eserden 148 – v.7 ^a
Likāsın 'arż ider Allāh u Ğaffār Anuñla 'iṣ ideler tā kim ebrār	Kafiye kaynak eserden 146 – v.6 ^b
Şu mü'min kim ola İslām'ı ḥāvī Ola ḥavfı recāsı-la müsāvī	478 – v.20 ^a
Münezzeh zātı anuñ iftirādan Müberrā na'tı anuñ imtirādan	127 – v.6 ^a
Zamān-ı māzīde kāfir degüldür Pes ol ḥālet aña vāfir degüldür	450 – v.19 ^a

¹¹³ Tāhiru'l-Mevlevi, *Edebiyat Lügati* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 139.

¹¹⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: TDK Yayınları, 2009), 59-72. M. A. Yekta Saraç, "Klâsik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Ögeleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 67/37 (Eylül 2012), 116-118.

Gör�ler bileler a‘m�l c�mle Tezekk�r ideler aqv�l c�mle	768 – v.32 ^b
Haq‘ı g�z-ile g�rmek c�‘iz ahy�r M�sh�hid olırsadır vechin eb�ar	143 – v.6 ^b
Cem�‘-i halka h�d� Ahmed oldu Cem�‘-i kevine anu� n�ri t oldu	395 – v.16 ^b
Nebilerde egerci mu‘cize �ok M�n�fik g�zi g�rmez �an g�zi yok	268 – v.12 ^a
Eger kul tevbe itse c�rme ger g�h Bağı�lar m�-‘ad�-i �irki All�h	562 – v.24 ^a
Bile a�lın tuta emrin �l�h‘u� Tutan emrin bil�r qadrin �l�h‘u�	574 – v.24 ^b
Qaz� ‘ilmin kader ‘ilmin bilen ol ‘Ademden k�‘in�t ic�d iden ol	Kafiye yok. 593 – v.25 ^b

3.5. Eserdeki Edeb  Sanatlar ve Deyimler

Din -didaktik bir eser olmasından dolayı *Nazm-ı Cev hir* sade bir üsluba sahiptir. Fakat bazı yerlerde edeb  sanatlardan cinas ve tarsin örnekleri bulunmaktadır.  irde mısraları meydana getiren kelimelerin vezin, kafiye ve sayı açısından uygun olmasıyla yapılan edeb  sanata tars  (murassa seci) denilmektedir.¹¹⁵ *Nazm-ı Cev hir*’de bu sanatın bazı örnekleri öyledir:

Muv�fik eyleye qalbine q�lin M�n�sib eyleye qavline h�lin	432 – v.18 ^a
Kem�lin buldı bunlarda fir�set Cem�lin buldı bunlarda kiy�set	345 – v.15 ^a

Manzum veya mensur bir metinde anlamları farklı olan kelimeler arasındaki yazım ve söyleyiş benzerliğine de cinas denilmektedir. Cinası meydana getiren harflerin cinsi, sayısı, harekesi ve sırası ile ilgili tam uyum bulunuyorsa tam cinas, böyle bir uyum yoksa n kis cinas denilmektedir.¹¹⁶ *Nazm-ı Cev hir*’de cinasın her iki türüne de örnekler vardır:

Pes andan yaqdura halku� bitisin Hu�a kullarına hayrın bitisin	biti: kitap, amel defteri bitimek: nasip etmek 765–v.32 ^b
---	---

¹¹⁵ Cem Dilçin, * rneklerle Türk  ir Bilgisi*, 488; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Bela at)* (İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2010), 256.

¹¹⁶ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Bela at)*, 243, 244.

Bilen ıslâh ide olsa kuşûrı Vire tâ Hakk aña a'lâ kuşûrı	kuşûr: eksiklik, noksan 46 – v.3 ^a kuşûr: kasırlar, köşkler
Nice inkâr ider kişi düşi ne Görür te'vîlini çünkim düşine	düş: rüya 611 – v.26 ^a düşünmek: zihinde canlandırmak
'İbâdetde velî 'abdûñ kuşûru Olur zâhir kemâlinde kûsuru	kuşûr: eksiklik 622 - v.26 ^b kûsur: az şey
Şıfat kâyim degül durur 'arâzla Bilinür 'illeti yahşi ğarazla	' arâz: alâmet, belirti 708 – v.30 ^a ğaraz: gâye, maksat, istek, arzu
Anuñ olmadı bu halkdan nesîbi Dağı yok anda bu halkuñ naşîbi	nesîb: soy 129 – v.6 ^a naşîb: hisse, pay, baht
Tagayyurdan tekeddürden muhaşşan İraq münkerden ü kavlen muhaşsan	muhaşşan: Korunmuş 357 - v.15 ^b muhaşsan: Güzel, güzelleşmiş
Anı ibtâl iden cahd-ıla tekzîb Özünde olmasun cehd eyle tekzîb	cahd: Bile bile inkâr 369-v.19 ^b cehd: Çalışıp çabalama, uğraşma

İfade gücünü artırmak için bir araya getirilen ve genellikle gerçek anlamları dışında bir anlam kazanarak kalıplaşan kelime öbeği, tâbir ve ıstılahlara deyim denir.¹¹⁷ Kaynak esere büyük ölçüde bağlı kalan mütercim eserde az da olsa deyimlere de yer vermiştir. Eserde kullanılan bazı deyim örnekleri şöyledir:

Cemî'-i 'ilme bi'z-zât 'âlim oldur Haqîkat aña cân sem'ini taldur	592 – v.25 ^b
Mezîd ola aña rahmet Hudâ'dan İrişe başına devlet Hudâ'dan	542 – v.23 ^a
Gerekli farz olan bilgil 'ibâda 'Ulûm-ı tâ'atı kıla kılâde	573 – v.24 ^b
Rivâyetdür Muhammed fâhr-i 'âlem Düş azmağ görmedi va'llâhü a'lem	241 – v.10 ^b
Anuñ yüzi şuyına eyle merhûm Dalâletde koma mahrûm u mercûm	374 – v.16 ^a
Çoparmadı egerçi dilden anı Dağı 'özr itmedi andan lisânı	496 – v.21 ^a
Li-vechi'llâh ola dağı teveccüh Özüni cem'ide kıla tenebbüh	527 – v.22 ^b

¹¹⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), 1/705.

Pes anda olan olmaz ğayrı yirde Ki ya 'nī bunda qalmaz eciri yirde	668 – v.28 ^b
Ciger qanı-y-la resm eyle risāle Ki tā zīver vire 'ayn-ı cemāle	21 – v.2 ^a

3.6. Eserin Dili ve Tercüme Hususiyetleri

Nazm-ı Cevâhir, Eski Anadolu Türkçesi niteliklerini taşımaktadır. Bu eserde, döneminde yazılan dinî eserlerden *Vesîletü'n-Necât*, *Muhammediye*, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, *Gülşen-i Tevhid* ve *Şir'a-i Manzûme*'ye göre daha çok Arapça ve Farsça unsur bulunmaktadır. Özellikle Arapça kelimelerin sıklıkla kullanılması, kaynak eserin dili ve muhtevasından da kaynaklanmaktadır. Eserde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan kelimelerin ve eklerin geçtiği bazı beyit örnekleri şunlardır:

Dükelisi qazā bile qaderdür Bu bahra ğavş iden her dem direr dür	Dükeli: hepsi, cümle, bütün 163 – v.7 ^b
Ĥudüşın 'ālemüñ bil şun '-ı Qādir Qaçan icād ider anı 'anāşır	105 – v.5 ^a Qaçan: Ne vakit, ne zaman ki
Pes andan yağdura ĥalkuñ bitisin Ĥudā kullarına ĥayrın bitisin	Biti: amel defteri 765 – v.32 ^b Bitimek: nasip etmek
Vilāyet issine ĥağdur kerāmet Sadāqat ehline ĥağdur şehādet	İssi: sahip 360 – v.15 ^b
Muĥammed'dür ĥağıkat nūr-ı ekmel Ĥaşā'il hem fezā'il birle ecmel	6 – v.1 ^b Birle: birlikte
Dürişe def' ide bilse mezālim Ĥuqūqı kısmet ide hem ğanā'im	Dürişmek: çalışmak, gayret etmek 726 – v.31 ^a
Dilüñ depret di tağğıq-i ĥağāyık Müzāhir ola envār-ı dekāyık	Depretmek: kıymıdatmak 20 – v.2 ^a
Dise bir kimse benven ĥürr-i mutlağ Sefāhat ğālib olmuş ağmak ancak	Benven: benim 214 – v.9 ^b
Su'āl olmadın olandur kerāmet Sa'īd-i sālīke Ĥağ'dan hidāyet	531 – v.22 ^b
Qıyāmetde olısar ĥaşr-i şıbyān Cenīn-ile mecānīn dağı yeksān	786 – v.33 ^b
Çü bildüñ Ĥālīq'ıñ ĥağğında ağvāl Nebīlerden işitgil şimdi aqvāl	223 – v.10 ^a
Cehālet küfr ü vizrūñ zulmetinden Çıqalar buluban Ĥağ re' fetinden	230 – v.10 ^a

Agâh Sırrı Levend, “tercüme”nin dört biçiminden bahsetmektedir.¹¹⁸ Burada yapılan tasnife göre, *Nazm-ı Cevâhir*’i “Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler” grubuna dâhil edebiliriz. Mütercim, kaynak esere şekil ve muhteva açısından sadık kalarak aslına uygun bir tercüme ortaya koymuştur. Kaynak eserin orijinal metninde yer alan Arapça kelimeler ve Arapça kelimelerden oluşan tamlamalar tercümede dikkat çekmektedir. Kaynak eserden bağımsız olarak da mütercim Arapça kelimeler tercih etmektedir. Özellikle kafiyeler çoğunlukla Arapça kelimelerle oluşturulmuştur. Mütercimin telifi olan bazı beyitler, *Nazm-ı Cevâhir*’e kısmen telif özelliği katmıştır. Eserin ilk 55 beyti, birkaç ortak ifade dışında kaynak eserden bağımsız olarak mütercimin telifidir. Mütercim, 56. beyitle birlikte kaynak eserden tercüme yapmaya başlamaktadır. *Nazm-ı Cevâhir*’in özellikle fasıl başlarında ve sonlarında mütercimin eklemeleri bulunmaktadır. “Nübüvvetin İspatı” faslına mütercim kendine ait olan aşağıdaki dört beyitle başlamaktadır. Aşağıda kalın olarak gösterilen beşinci beyitle birlikte mütercim kaynak eseri takip etmektedir:

Çü taqrîr eyledüñ bir niçe aşlı
Dağı ilhâk idëlüm aşla aşlı

Gerekdür nüş idësin cām-ı taḥḫîḳ
Ki saña nâfi‘ ola ‘ilm-i taşdıḳ

Gerekdür evvelâ muḥkem ‘aḳîde
Ki _odur zîver viren cümle ‘abîde

Çü bildüñ Hâlık’uñ ḥaḳḳında aḥvâl
Nebîlerden işitgil şimdi aḳvâl

**Şu kim imân getürdi_evvel Hudâ’ya
Getüre şoñra imân enbiyâya** 220-224 – v.10^a

وبعد إيمان الورى بالخالق / يَلَزَمُ تصديقُ النَّبِيِّ الصَّادِقِ¹¹⁹

Mütercimin kendinden yaptığı katkılar, eserde yer alan bazı dua beyitlerinde belirgin olarak görülmektedir. Günahkâr kişinin cehennemde ebedi kalmayacağını anlatan bölüm, kaynak eserde sadece iki beyit olarak yer almaktadır. Mütercim beş beyit daha ekleyerek dua beyitleri ile bu bölümü tamamlamıştır:

و رَاكِبُ الْأَثَامِ غَيْرُ خَالِدٍ / فِي النَّارِ مِثْلُ الْكَافِرِ الْمُعَايِدِ
إِنْ مَاتَ فِي الْإِسْلَامِ غَيْرَ جَائِدٍ / بِالْحَقِّ فِي حُبِّ الْإِلَهِ الْوَاجِدِ¹²⁰

**Degüldür rākib-i āṣām muḥalled
Cehennem içre kāfir-veş mü’ebbed
Çü münkir olmadı İslām içinde
Ḥaḳ’uñ ḥubbın tütup a’lām içinde**

Pes āḫir olısardur aña in‘ām

¹¹⁸ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: TTK Yayınları, 1998), 80, 81.

¹¹⁹ İmâmzâde, *Ukûdu’l-Akâid*, 112.

¹²⁰ İmâmzâde, *Ukûdu’l-Akâid*, 157.

Na'ım içre bulup fażl-ıla ikrām

Refik eyle Huḍāvendā 'ināyet
Çıkarmaya bizi yoldan ḍalālet

Eger olmaz-ısa senden hidāyet
Cehennemdür bize me'vā be-gāyet

Velī fażluñ bize yaḥşi seneddür
Buñalmıḥ kullara muḥkem mededdür

Ḥabīb'üñden umaruz raḥm u ŧefkat
ŧefi' ola gide aḥl-ıla zellet 488-494 – v.21^a

Nebi ve velileri anlatan bölüm ise mütercime ait aḥağıdaki dua beyitleriyle tamamlanmaktadır:

İlāhī senden olursa hidāyet
Kařın olur kula āḥir sa'ādet

ŧu dem kim cān bula tenden felāḥı
Ola imān anuñ re'si cenāḥı

Civārında Ḥabīb'üñ bula mesken
Bula imān zevālinden o me'men

Muḥammed ḥürmetine raḥmet eyle
Bu 'āḧī kullaruña ŧefkat eyle

Anuñ yüzi ŧuyına eyle merḥüm
Ḍalāletde koma maḥrüm u mercüm

Emīn ola diyenler cāndan āmīn
Ağıḣnā yā giyāse'l-müsteğiḣin 370-375 – v.16^a

Mütercim bazı beyitlerde ikinci mısrayı kaynak eserden bağımsız olarak kendisi yazmaktadır. Aḥağıdaki beyitte italik olan ikinci mısralardaki ifadeler kaynak metinde yer almayıp mütercimin kendi katkısıdır.

Tecellī eyleyen ḥarfler nüḥāya 97 – v.5^a

Bağıḣlar zāt-ı nūrın bī-nihāye

فَمَا تَجَلَّى لِلنُّهَى بِالْأَحْرَفِ/ هُوَ الْكَلَامُ لَا رُقُومَ الْمُصْحَفِ¹²¹

Muḥammed sırr-ı evlād-ı ŧaft'dür 283 – v.12^b
Ḥarīk-ı ḥaḣda zāḥir hem ḥafīdür

¹²¹ İmāmzāde, *Ukūdu'l-Akāid*, 83.

وسيرُ أولادِ الصَّفِيِّ آدَمَ / وَخَيْرُ آيَاتِ الْهُدَى فِي الْعَالَمِ¹²²

İki şınfa Nebî oldur müselleme 284 - v.12^b
Oğur Furkân'ı anlara mu'allem

¹²³أرسلهُ اللهُ إلى الصِّنْفَيْنِ / مُتَوَرّاً بِنُورِهِ السَّبْعَيْنِ

Aşağıdaki beyitlerde ise mütercim sadece kelime düzeyinde eklemeler yapmıştır. Kaynak eserde geçmeyen “zevk”, “mühmel”, “mübeccel” ve “muḥassan” kelimeleri kafiye yapmak için mütercim tarafından tercih edilmiştir.

Çün anuñ dilde Ḥaḫḫ'a şevki vardır 543 – v.23^a
 Ḥaḫ'ıñ rahmetlerinden zevki vardır

¹²⁴فإنَّهُ مِنْ أَشْوَقِ الْعَبِيدِ / مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِلَى مَزِيدِ

'Amel aşlı mübeyyen münzel oldu 82 – v.25^a
 Mu'ānid olan aña **mühmel** oldu

¹²⁵ففيه قد جاء البيان المنزل / وَعِيدُ مَنْ يَقُولُ مَا لَا يَفْعَلُ

Şu kim 'āmil durur ola **mübeccel** 583 – v.25^a
 Şu kim 'āmil degül ola muḥaccel

¹²⁶فَلْيَذْكُرِ الْعَالَمُ فِيمَا يَعْمَلُ / يَوْمَ يُجَازَى ذُو التَّقَى وَيَخْجَلُ

Tağayyurdan tekeddürden muḥassan 357 – v.15^b
 İraḫ münkerden ü ḫavlen **muḥassan**

Emīndür 'avn-ile bil ekser evḫāt 358 – v.15^b
 İrişmez anuñ-içün aña āfāt

وما له أَمْنٌ مِنَ التَّغْيِيرِ / وَفِعْلٌ كُلِّ بَاطِلٍ وَمُنْكَرٌ

¹²⁷لَكِنَّهُ فِي أَكْثَرِ الْأَوْقَاتِ / مُخَصَّنٌ عَنِ صَنْدَمَةِ الْأَفَاتِ

Mütercim kimi yerde kaynak eserdeki bir beyti iki beyit halinde tercüme ederken kaynak metnin anlamına bağlı kalarak bazı tasarruflarda bulunmaktadır. Örneğin, kaynak eserde geçen “ehl-i yaḫīn”¹²⁸ ifadesine kafiye olması için “ehl-i yemīn” ifadesini mütercim kendisi eklemiştir. Ayrıca kaynaktaki “عَلِيَّينَ” kelimesi için ise mütercim “Fırdevs”i tercih etmektedir:

İşitgil rūḫına ehl-i yaḫīnūñ 754 – v.32^a

¹²² İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 126.

¹²³ İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 126.

¹²⁴ İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 164.

¹²⁵ İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 170.

¹²⁶ İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 170.

¹²⁷ İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 140.

¹²⁸ İmāmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 190.

Şehâdet şâhibi ehl-i yemînün

Maķâm olmuş durur **Firdevs-i a'lā** 754 – v.32^a

Yaķını şıdķı oldu çünkim evlā

فَرُوْحُ أَهْلِ الصِّدْقِ وَالْيَقِيْنِ / تُسْكُنُ عِلِّيِّينَ فِي تَمَكِّيْنِ¹²⁹

Aşağıdaki örnekte de kaynak metindeki bir beyit, iki beyit içerisinde Türkçeye tercüme edilmiştir. İtalik olan ikinci mısralar, mütercime aittir.

Resül'ün mu'cize rüşen delîli 391 - v.16^b

Halâş ider haţarlardan 'alîli

Cemî'-i mürselîne hâtim oldur 392 – v.16^b

Cemî'-i ekmelîne râhim oldur

مُعْجِزَةٌ تُوضِحُ خَيْرَ الطَّرُقِ / لَخَاتِمِ الْأَخْيَارِ هَادِي الْفِرَقِ¹³⁰

Aşağıda gelen örnekte ise mütercimim kaynak metindeki lafızlara bağlı kalmadan tercüme yaptığını görürüz. Tercümede geçen “muħalled” kelimesi kaynak eserde yer almamaktadır. Ayrıca kaynak metinde “أهل الدين” olarak geçen günahkâr mü'minlerin cehennemde ebedi kalmayacakları tercümede daha açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Cehennemde ola ervāh-ı kâfir 756 – v.32^a

Muħalled olup anda yana vāfir

'Uşāt-ı mü'minîn ervāhı anla 757 – v.32^a

Girürler oda çıkar şoñra cümle

وَرُوْحُ كُلِّ كَافِرٍ مَهِيْنٍ / تُسَجَّنُ بَعْدَ الْمَوْتِ فِي سِجِّيْنِ

وَلَيْسَ يُدْرَى حَالُ أَهْلِ الدِّيْنِ / مَمَّنْ عَصَى بِالْخَبْرِ الْمُبِيْنِ¹³¹

3.7. Eserin Muhtevası

Nazm-ı Cevâhir, Hanefî-Mâtürîdî kelim geleneği içerisinde İmâmzâde el-Buhârî (ö. 573/1177) tarafından telif edilmiş olan *Ukûdu'l-Akâ'id fi-Funûni'l-Fevâ'id* isimli Arapça manzum akâid kitabının tercümesidir. Besmele ile başlayan *Nazm-ı Cevâhir*'de, hamdele ve salve beyitleri yer almamaktadır. Tevhîd ve na't beyitlerinin ardından dört halife övülmektedir. Şair, Sultan II. Bâyezîd'i de çeşitli övgü ifadeleriyle anmasının ardından eserin yazılış sebebini açıklar. Eserinde yer alan kusurları düzeltenlerin cennetle mükâfatlandırılmasını dileyen şair, eserinin adını “*Nazm-ı Cevâhir*” olarak zikretmektedir. Eserin mukaddime bölümü şu beyitlerle son bulmaktadır.

Dinildi sa'y-ıla ***Nazm-ı Cevâhir***

Ma'ârif gülşeninde şan zevâhir

Muzaffer hıfz iden aşl-ı me'âşir

¹²⁹ İmâmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 190.

¹³⁰ İmâmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 145.

¹³¹ İmâmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 190, 191.

Ri'āyet eyleyen bula mefāhir

Ola kim bir kişi ala eline
Bize rahmet sözi geöle diline

Du'ā-y-ıla aña nāzım olanı
Hudā rahmet ide rahmı olanı

Dilerseñ saña rahmet ide Aħmed
Muħammed di Muħammed di Muħammed

İlāhī mü'minīne rahmet eyle
Bu 'āşī kullaruña re'fet eyle

Ecirnā yā ecīra'l-müstecīrīn
Ağışnā yā gıyāşe'l-müsteğīşīn (49-55 v.3^a)

Mukaddimeden sonra fasıllara ayrılmış olan “konunun işlendiği bölüm”^{e132} geçilir. Akâide dair birçok detayın bulunduğu eserde, Allah'ın sıfatları ve fiilleri, bilgi kaynakları, iman ve hükümleri, peygamberlik, meleklerle ve kitaplara iman, mucize, taat ve tevbenin hükümleri, ahiret hükümleri, mukallidin imanı, dinî konularda tartışmanın hükmü, tekfiri gerektiren görüşler, dua, şefaata, sihir, rukye, rüya, cin, kabir azabı, tenasüh gibi konular yer almaktadır. Ayrıca eserde Sûfestâiyye, Müşebbihe, Ehl-i Kitap, Eş'ariyye, Kaderiyye, Cebriyye, Mu'tezile, Ehl-i Tabiat, Yahudiler, Batiniyye, Dehriyye ve Cehmiyye gibi gruplara reddiyeler bulunmaktadır. Araz, cevher, hudûs, kümûn, istitâat, halk, kesb, tevellüd, ma'dûm, muvâfât, va'd ve va'id¹³³ eserde geçen kelâm terimlerinden bazılarıdır. Mütercim, İslam'ın temel inanç esasları olan Usûlü'd-dîn'in önemine kaynak metindeki ifadeleri de kullanarak řu beyitlerle işaret eder.

Uşûlü'd-dîni ol dem kıldı telhîş
Şıgındı Hakk'a nazmın itdi taħlîş

Esâsı 'ilm ü a'mâlün çün oldur
Ma'ânî silkine lâyıķ pes oldur

Hayât andan bulur **rûh u başiret**¹³⁴
Daħı andan gelür nefse fazîlet (39, 40, 41 - v.2^b)

Kaynak eserin tertibine uygun olarak akâid konuları sırası ile eserde ele alınmaktadır. Beyit ve varak numarasına göre *Nazm-ı Cevâhir*'in muhtevası řu şekildedir:

- Besmele -Tevhid (1-4 beyitler, v.1^b)
- Na't (5-10 beyitler, v.1^b)
- Dört halifeye övgü (11-18 beyitler, 1^b-2^a)
- Sebeb-i telif ve Sultan II. Bâyezîd'e övgü (19-53 beyitler, v.2^a-3^a)

¹³² “Mesnevî”nin bölümleri konusunda bk. Ünver, "Mesnevî", 433-450.

¹³³ Kavramlar için bk. Bekir Topaloğlu ve İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yay., 2019)

¹³⁴ Koyu yazılanlar kaynak metinde geçmektedir: Bk. İmâmzâde, *Ukûdu'l-Akâid*, 72.

- Dua (54-55 beyitler, v.3^a)
- Eşyânın hakikatının ispatı - Sûfestâiyye'ye reddiye (56-61 beyitler, v.3^a-3^b)
- Yaratılıştaki teklif ve imtihan (62-63 beyitler, v.3^b)
- Bilgi ve kaynakları (64-66 beyitler, v.3^b)
- Marifetullah ve imân (67-79 beyitler, v.3^b-4^a)
- İlahî sıfatlar - Kaderiyye'ye reddiye (80-91 beyitler, v.4^a-4^b)
- Kur'ân'ın mahiyeti ve ezeliyeti (92-99 beyitler, v.4^b-5^a)
- Kıdem sıfatı ve ezeliyeti (100-103 beyitler, v.5^a)
- Âlemin hudûsu (104-110 beyitler, v.5^a-5^b)
- Allah'ın yarattıklarına benzememesi (Tenzîh) - Müşebbihe'ye reddiye (111-127 beyitler, v.5^b-6^a)
- Allahın eş ve çocuk sahibi olmaması (Allah'ın benzersizliği) - Ehl-i Kitap'a reddiye (128-135 beyitler, v.6^a)
- Allah'ın kötülükten münezzehe oluşu - Kaderiyye'ye reddiye (136-142 beyitler, v.6^b)
- Rû'yetullah - Kaderiyye'ye reddiye (143-146 beyitler, v.6^b)
- Esmâ-i Hüsnâ (147-157 beyitler, v.7^a)
- İsim ve müsem mânın aynı olması - Eş'ariyye'ye reddiye (158-160 beyitler, v.7^a)
- Başa gelenlerin Allah'ın takdiri, kazası ve hükmü ile olduğu - Kaderiyye'ye reddiye (161-167 beyitler, v.7^b)
- Hayır ve şerrin Allah'tan olması - Kaderiyye'ye reddiye (168-170 beyitler, v.7^b)
- İlahî irade ve takdîr - Kaderiyye'ye reddiye (171-174 beyitler, v.7^b-8^a)
- Yaratma ve kesb - Kaderiyye ve Cebriyye'ye reddiye (175-180 beyitler, v.8^a)
- Yaratılışın ve imtihanın amacı (181-182 beyitler, v.8^a)
- Kudret ve istitâat (183-185 beyitler, v.8^b)
- Kudret ve iki yönlülüğü (186-187 beyitler, v.8^b)
- "Aslah" nazariyesinin eleştirisi (188-190 beyitler, v.8^b)
- "Vucûbalellah" fikrinin çürütülmesi (191-204 beyitler, v.8^b-9^a)
- Helal ya da haram olarak rızkın Allah'tan gelmesi (205-206 beyitler, v.9^a)
- Maktûlün durumu ve ecel ile ilişkisi - Mu'tezile ve Ehl-i Tabiat'a reddiye (207-208 beyitler, v.9^b)
- Unutma ve hata durumlarında ilahî cezalandırmanın imkânı (209-211 beyitler, v.9^b)
- Ubûdiyyet ve insan özgürlüğü - İbâhiyye ve Zenâdîka'ya reddiye (212-215 beyitler, v.9^b)
- "Teklîf-i mâlâ-yutak" görüşü ve eleştirisi - Eş'ariyye'ye reddiye (216-219 beyitler, v.9^b-10^a)
- Nübüvvet ve risaletin ispatı - Hidayet ve dalalette akli yeterli görenlere reddiye (220-230 beyitler, v.10^a)
- Nebilerin ve resullerin mertebeleri (231-233 beyitler, v.10^b)
- Nebilerin sıfatları (234-235 beyitler, v.10^b)
- Peygamberlerin yaratılışlarındaki saflık ve temizlik (236-242 beyitler, v.10^b)

- Peygamberlerin ismeti (243-246 beyitler, v.11^a)
- Hz. Peygamber'in içtihadı - Kaderiyye'ye reddiye (247-248 beyitler, v.11^a)
- Zelle meselesi (249-256 beyitler, v.11^a-11^b)
- Peygamberliğin erdem ve ahlak temeli (257-260 beyitler, v.11^b)
- Peygamberliğin kesb ile elde edilememesi, babadan oğula geçmemesi (261-262 beyitler, v. 11^b)
- Nübüvvetin sürekliliği (263-264 beyitler, v. 11^b-12^a)
- Nübüvvet ve mucize (265-271 beyitler, v. 12^a)
- Peygamberlikte üstünlük meselesi (272-277 beyitler, v.12^a-12^b)
- Hz. Muhammed'in üstünlüğü (278-291 beyitler, v.12^b-13^a)
- Mîraç hadisesi (292-301 beyitler, v.13^a)
- Sahabe ve Hulefâ-i Raşidîn'in üstünlüğü (302-321 beyitler, v.13^b-14^a)
- Hz. Peygamber'in eşlerinin üstünlüğü (322-325 beyitler, v.14^a)
- Selef-i sâlihîni ve imamları yermenin haramlılığı (326-336 beyitler, v.14^b)
- Evliya ve kerametleri - Kaderiyye'ye reddiye (337-355 beyitler, v.14^b-15^a)
- Velayet ve nübüvvet mukayesesi (356-375 beyitler, v.15^b-16^a)
- Meleklerle iman (376-387 beyitler, v.16^a-16^b)
- İlahî kitaplara iman (388-408 beyitler, v.16^b-17^a)
- Ahkâm ve nesh - Yahudilere reddiye (409-412 beyitler, v.17^a-17^b)
- Âkil ve bâliğ olan kimseye cehlinin mazeret olmaması (413-423 beyitler, v.17^b)
- İbadet hükümlerinin akılla değil vahiyle bilinebilmesi (424-427 beyitler, v.18^a)
- İmanın rükünleri ve hakikati (428-429 beyitler, v.18^a)
- Tasdik ve ikrar ile Allah'ı bilmenin iman sayılacağı (430-434 beyitler, v.18^a)
- Mukallidin imanının sahih oluşu (435-441 beyitler, v.18^b)
- Ölüm anındaki imanın makbul olmaması (442-445 beyitler, v.18^b)
- Muvâfâtın (ölüm anındaki iman küfür durumu) çürütülmesi - Eş'ariyye'ye reddiye (446-453 beyitler, v.19^a)
- Mücmel inanıp, mufassal olarak cehaletiyle reddedenin küfür durumu (454-460 beyitler, v.19^a-19^b)
- İmanın geçici bir hal olmayıp sürekli oluşu (461-462 beyitler, v.19^b)
- İman akdinin artıp azalmaması (463-465 beyitler, v.19^b)
- Amellerin imana dâhil olmaması (466-467 beyitler, v. 19^b)
- İsyanın imanı geçersiz kılmaması (468-469 beyitler, v. 19^b)
- İmanda şek ve istisnanın caiz olmayışı (470-471 beyitler, v.20^a)
- İmandaki sıdkın alameti (472-474 beyitler, v.20^a)
- İman ve İslam'ın anlam ve etkileri farklı olsa da, hüküm ve itibarda aynı olması (475-477 beyitler, v.20^a)
- Havf ve recânın müsavi olması (478-479 beyitler, v.20^a)

- Küfre niyetin kişiyi imandan çıkaracağı, imana niyetin dilde ikrar olmadıkça küfürden kurtarmayacağı (480-481 beyitler, v.20^b)
- Günah işleyen bir mümine din düşmanı denilememesi (482-487 beyitler, v.20^b)
- Günahkâr bir kimsenin cehennemde ebedî kalmaması (488-494 beyitler, v.20^b-21^a)
- Tevbe şartı olmadan günahın bağışlanmasının caiz olması - Mu'tezile'ye reddiye (495-499 beyitler, v.21^a)
- Mâsiyetle imanin insanda aynı anda bulunabileceği (500-501 beyitler, v.21^a)
- Salih ya da facirin arkasında namaz kılmanın caiz olması (502-503 beyitler, v.21^b)
- Günahkâr olarak ölse bile Müslüman'ın namazının kılınması (504-507 beyitler, v.21^b)
- Ehl-i kıblenin tekfir edilmemesi (508-510 beyitler, v.21^b)
- İslam'ın kalpte olana bakmadan zahire göre hüküm vermesi (511-512 beyitler, v.21^b-22^a)
- Kâfirin dinin emirlerinden önce imanla muhatap olması (513-514 beyitler, v.22^a)
- İhlasla ve şartları sağlanarak yapılan amelin fetva açısından caiz olması, kabulü konusunda ehl-i takva nezdinde şüphenin bulunması (515-518 beyitler, v.22^a)
- Rızı olunan amellerin, sevaplarından daha üstün olması (519-520 beyitler, v.22^a-22^b)
- İyiliğin kötülükleri silmesi ve kötülüklerin iyilikleri yok etmemesi (521-524 beyitler, v.22^b)
- Duanın ve faziletlerinin ispatı - İnkârcı cahillere reddiye (525-544 beyitler, v.22^b-23^a)
- Dua ve sadakanın faydasının ölümlere ulaşması (545-549 beyitler, v.23^a-23^b)
- Tevbenin şartları ve hükümleri (550-554 beyitler, v.23^b)
- Sebat ve devamlılığın tevbe için şart olmadığı (555-557 beyitler, v.23^b)
- Bir tek günah için yapılan tevbenin geçerli ve makbul olması - Kaderiyye'ye reddiye (558-559 beyitler, v.24^a)
- Kasten cana kıyanın tevbesinin makbul olması - İnkârcılara reddiye (560-562 beyitler, v.24^a)
- Ölüm esnasında müminin tevbesinin makbul olması (563-565 beyitler, v.24^a)
- Şakiye verilen iyi geçimin kerem ve üstünlük olmadığı (566-569 beyitler, v.24^a-24^b)
- Büyük günahlardan tevbe etmenin, küçük günahlardan da tevbe etme anlamına gelmeyeceği (570-572 beyitler, v.24^b)
- Doğru yolda sebat isteyenler için ilim ve terbiyeyi öğrenmenin farzı üzerine (573-578 beyitler, v.24^b)
- İlimde kemale ulaşmanın, ameli ve gayreti gereksiz kılmaması (579-583 beyitler, v.25^a)
- Basiretli âlimin ictihadının caiz olması, müctehidin hata yapması ya da isabet etmesi (584-589 beyitler, v.25^a)
- Yalnızca Cenâb-ı Hakk'ın gaybı bilmesi ve gaybın insanlar için zandan ibaret olması (590-600 beyitler, v.25^a-25^b)
- Kâhinlerin sözlerinin geçersizliği ve onlara inanmanın büyük günah oluşu (601-603 beyitler, v.25^b)
- Yıldızların sadece vakitlere delalet ettiği ve mahlûkat üzerinde tesirinin olmaması (604-607 beyitler, v.26^a)
- Rüyalar ve yorumlama ilmi (608-611 beyitler, v.26^a)

- Rüyada yüce Allah'ı görmenin câiz olması (612-618 beyitler, v.26^a-26^b)
- Allah'ın hakkıyla bilinebileceği fakat O'na hakkıyla ibadetin mümkün olmaması (619-632 beyitler, v.26^b-27^a)
- Helal kazanmanın sünnet olması ve tevekkülün bunu geçersiz kılmaması (633-637 beyitler, v.27^a)
- Sebeplerin kendi başlarına etkili olmaması (638-640 beyitler, v.27^a)
- Rukyenin ispatı ve tevekkülü geçersiz kılmayışı (641-644 beyitler, v.27^b)
- Muhtaç oldukları dünya ve ahiret maslahatında kulların kudrete sahip olduğunun ispatı - Ehl-i İbâha ve İlhâd'a reddiye (645-646 beyitler, v.27^b)
- Yaratılıştaki akılların farklı olması - Kaderiyye'ye reddiye (647-652 beyitler, v.27^b-28^a)
- Aklın nurlu bir cevher olması - Kaderiyye'ye reddiye (653-655 beyitler, v.28^a)
- Aklın kulları bir şeye zorlamaması, zorlayanın Allah olması - Fesat ehline reddiye (656-661 beyitler, v.28^a)
- Mekân ve zamanların birbirinden üstünlüğü (662-668 beyitler, v.28^a-28^b)
- Müminlerin meleklerden üstün oluşu (669-671 beyitler, v.28^b)
- Bitki, hayvan ve cansız eşyanın Allah'ı tesbih etmesi - Mu'tezile'ye reddiye (672-678 beyitler, v.28^b-29^a)
- Cin ve şeytanların ispatı - Batıniyye ve Dehriyye'ye reddiye (679-681 beyitler, v.29^a)
- Sihir ve nazarın ispatı - Mu'tezile'ye reddiye (682-683 beyitler, v.29^a)
- Cennetin, cehennem ve ebedi oluşlarının ispatı - Cehmiyye'ye reddiye (684-688 beyitler, v.29^a-29^b)
- Âlemin fani oluşu - Dehriyye'ye reddiye (689-692 beyitler, v.29^b)
- Âlemin yoktan var edildiği - Âlemin sonsuz olduğuna inananlara reddiye (693-694 beyitler, v.29^b)
- Yokluğun zahirde ve batında hiç bir şey olmadığı (695-698 beyitler, v.29^b-30^a)
- "Tevellüd" ve "kümûn" düşüncesinin çürütülmesi (699-701 beyitler, v.30^a)
- A'yanın a'raz ve sıfatlarının ispatı (702-709 beyitler, v.30^a)
- Âlemin cüzlerinin zat itibariyle bir olup sıfat bakımından cinslere ayrılması (710-716 beyitler, v.30^b)
- İnsanın fiillerinin mükâfat veya cezayı gerektirmesi (717-721 beyitler, v.30^b)
- Hilafet ve imamet insanların maslahatlarını gözetmesi, haksızlık ve fitneyi defetmesi (722-749 beyitler, v.31^a-31^b)
- Ahiret ehli dışında, yer ve sema ehlinin ölümlü olması (750-753 beyitler, v.32^a)
- Saidlerin ve şakilerin meskenleri (754-757 beyitler, v.32^a)
- Kabirde sorgunun ispatı (758-759 beyitler, v.32^a)
- Kabir azabının ispatı - Mu'tezile'ye reddiye (760-762 beyitler, v.32^a-32^b)
- Ölümden sonra dirilme ve hesaba dair meseleler (763-764 beyitler, v.32^b)
- Amel defterlerinin okunması (765-768 beyitler, v.32^b)

- Hesabın ispatı (769-770 beyitler, v.32^b)
- “Muhasamat”ın (davalaşmanın) ispatı (771-772 beyitler, v.32^b-33^a)
- Amellerin tartılması (773-774 beyitler, v.33^a)
- Şefaatin ispatı - Mu'tezile'ye reddiye (775-776 beyitler, v.33^a)
- Sıratın ispatı (777-781 beyitler, v.33^a)
- Bedenlerin ruhlarla beraber haşri - Felsefecilere reddiye (782-783 beyitler, v.33^a-33^b)
- Tenasüh düşüncesinin reddi (784-785 beyitler, v.33^b)
- Âkil olmayanların haşri (786-787 beyitler, v.33^b)
- Anadan cansız doğanların haşri (788-789 beyitler, v.33^b)
- İnsanın kopan uzuvlarının haşri (790-791 beyitler, v.33^b)
- Hayvan tarafından parçalanan bedenlerin haşri (792. beyit, v.33^b)

Sonuç

Nazm-ı Cevâhir, Hanefî fakîhi İmâmzâde el-Buhârî'nin (öl. 573/1177) *Ukûdu'l-Akâ'id* adıyla Arapça olarak telif ettiği manzum akâid kitabının Türkçe nazmen tercümesidir. Eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde 005232-2 numarada kayıtlıdır. Eserin mütercimi ve tercüme tarihi tespit edilememiştir. Eserin mukaddimesinde Sultan II. Bâyezîd'e (1481-1512) övgü beyitleri yer almaktadır. Bu beyitlerde geçen “Gelibolî livâsı” ifadesi mütercimin memleketi ya da eserin telif edildiği coğrafya hakkında muhtemel bir fikir vermektedir.

Nazm-ı Cevâhir'in ulaşabildiğimiz tek nüshasının sonu eksiktir. 770 beyitlik Arapça kaynak eserin 672 beytinin tercümesi bu nüshada mevcuttur. *Nazm-ı Cevâhir*, bu haliyle 792 beyitten oluşan bir mesnevidir. Eser aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbı ile yazılmıştır. *Nazm-ı Cevâhir*'de belirli imla özellikleri korunmuştur. Çok sık olmamakla birlikte elimizdeki tek nüshada imla hataları görülebilmektedir. Eserde yer yer imale, zihaf ve birleşmelere de rastlanmaktadır. Vezin gereği bazı Arapça kelimelerde Türkçe telaffuz esas alınarak tahrik (harekeli okuma) ve teskin (sakin okuma) uygulanmıştır. İzafet kesrelerindeki imalelerin dik esre (çeker) ile gösterilmesi, kelime içindeki kesreli hemzelerin “ye” ile yazılması ve izafet kesrelerinin ötre ile gösterilmesi eserde dikkat çeken diğer imla özelliklerindedir.

Dinî-didaktik bir eser olmasından dolayı *Nazm-ı Cevâhir* sade bir üsluba sahiptir. Sayıca az olsa da bazı yerlerde edebî sanatlardan cinas ve tarsîin örnekleri bulunmaktadır. Farsça ve Arapçaya vakıf olan mütercimin medrese tahsili görmüş bir şair olduğu eserden çıkarılmaktadır. *Nazm-ı Cevâhir*, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Bu eserde, o dönemde yazılan dinî muhtevaya sahip eserlere göre daha çok Arapça ve Farsça unsur bulunmaktadır. Özellikle Arapça kelimelerin sıklıkla kullanılması, kaynak eserin dili ve muhtevasından da kaynaklanmaktadır. Kaynak eserin orijinal metninde yer alan Arapça kelimeler ve Arapça kelimelerden oluşan tamlamalar tercümede dikkat çekmektedir. Mütercimin bazen kaynak eserde karşılığı olmayan Arapça kelimeler kullandığı da görülmektedir. Özellikle kafiyeler çoğunlukla Arapça kelimelerle oluşturulmuştur.

Mütercim, kaynak esere şekil ve muhteva açısından sadık kalarak aslına uygun bir tercüme ortaya koymuştur. Bu açıdan Ağâh Sırrı Levend'in tercüme eserlerle ilgili yaptığı tasnife göre *Nazm-ı*

Cevâhir, “Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler” grubuna dâhil edilebilir. Mütercimın telifi olan bazı beyitler ise, *Nazm-ı Cevâhir*’e kısmen telif özelliği katmıştır. Besmele, tevhid, na’t, dört halifeye övgü, Sultan II. Bâyezîd’e övgü, sebep-i telif ve dua beyitlerinden oluşan eserin ilk 55 beyti, birkaç ortak ifade dışında kaynak eserden bağımsız olarak telif edilmiştir. Mütercim, 56. beyitle birlikte kaynak eserin tercümesini yapmaya başlamaktadır.

Nazm-ı Cevâhir, 12. Yüzyılda Hanefî-Mâtürîdî kelim geleneği içerisinde telif edilmiş bir eserin tercümesidir. Eser, eşyanın hakikatini inkâr eden Sûfestâiyye (Sofistler) grubuna reddiye ile başlamaktadır. Ehl-i Sünnet akâidine dair birçok detayın bulunduğu eserde, Allah’ın sıfatları ve fiilleri, bilgi kaynakları, iman ve hükümleri, peygamberlik, meleklerle ve kitaplara iman, mucize, taat ve tevbenin hükümleri, ahiret hükümleri, mukallidin imanı, dinî konularda tartışmanın hükmü, tekfiri gerektiren görüşler, dua, şefaata, sihir, rukye, rüya, cin, kabir azabı, tenasüh gibi konular yer almaktadır. Ayrıca eserde, Müşebbihe, Ehl-i Kitap, Eş’ariyye, Kaderiyye, Cebriyye, Mu’tezile, Ehl-i Tabiat, Yahudiler, Batıniyye, Dehriyye ve Cehmiyye gibi gruplara da başlıklar halinde reddiyeler bulunmaktadır. Araz, cevher, hudûs, kûmûn, istitâat, halk, kesb, tevellüd, ma’dûm, muvâfât, va’d, va’id eserde geçen kelâm terimlerinden bazılarıdır. Telif tarihi ya da dönemi tespit edilenler arasında Anadolu sahasında yazılan manzum akâidnâmelerin en kıdemlisi olması ve henüz tek nüshanın tespit edilebilmiş olması, *Nazm-ı Cevâhir*’i İslamî Türk Edebiyatı açısından önemli kılmaktadır.

Kaynakça

- Akçay, Ali İhsan. *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2011.
- Aksoy, Ömer Asım. “Dürrü’n-Nızâm ve Nazmü’l-Cevâhir”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belâten* 8 (1960), 145-171.
- Âlemî. *Manzûme-i Terceme-i Fıkhu’l-Ekber*. Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 2545/2.
- Ali Rıza el-Konevî el-Hâdimî. *Akâidnâme (İmdâdü’l-Müslimin fî beyâni Akâidi’l-Mü’minin içinde*. Kahire: 2. Basım, ty.
- Ateş, Gıyasettin. *Süleyman Nahîfî’nin Zuhri’l-Âhire Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Aydınlı, Osman. “İmâm Mâtürîdî’nin Yetiştirdiği İlmî Ortam ve Semerkant’ta İlim Merkezleri”. *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 565-599.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetü’l-Ârifin*, 2 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabi, 1951.
- Bayat, Fuzuli. “XVI-XIX. yy. Türk Dil Siyasetinin Oluşmasında Tekke ve Saz Şairlerinin Rolü”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1-2 (2010), 45-63.
- Bilgin, Emrah. *Reyyî Yusuf Konevî’nin Manzum Akâid Tercümesi: Nûrî’l-hüdâ*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2022.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6 Cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1949-1952.

- Brockelmann, Carl. *Geschichte Der Arabischen Litteratur, Supplementbande*, 3 Cilt. Leiden: Brill, 1937-1942.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1342.
- Ceyhan, Adem ve Okan Doğan. “Nesrû’l-Leâlî İsimli Arapça Güzel Sözler Derlemesinin Mütercimi Meçhul Bir Tercümesi”. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8/1 (2022), 45-85. <https://doi.org/10.20322/littera.1032922>
- Ceyhan, Adem ve Ramazan Ekinci. “Latîfî’nin Nesrû’l-leâlî Tercümesi: Nazm-ı Cevâhir”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25/25 (2020), 79-190.
- Cici, Recep. “İmâmzâde Muhammed b. Ebû Bekir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXII (İstanbul 2000), ss. 210-211.
- Çelebioğlu, Amil. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları, 1998.
- Çöğenli, M. Sadi. “Ebû’l-Feth el-Büstî ve ‘Unvânü’l-Hikem Tercümesi”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 2 (1999), 121-131.
- Çöğenli, M. Sadi. “Hızır Bey’in (ö. 863/1459) el-Kasîdetü’n-Nûniyye İsimli Manzum Risalesi ve Türkçe’ye Çevirisi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 52 (2015), 269-284.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- Doğan, Muhammed Osman. "6./12. Yüzyıl Buhara’sında Çok Yönlü bir Âlim: İmâmzâde Eş-Şerğî El-Buhârî (öl. 573/1177) ve Ukûdu’l-Akâid fî-Fünûni’l-Fevâid İsimli Eseri". *Buhara’dan Konya’ya İrfan Mirası ve XIII. yy. Medeniyet Merkezi Konya*, 2 Cilt. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Doğan, Muhammed Osman. “Bir Şerhin Hikâyesini Kovalarken Bir Hikâyenin Şerhini Bulmak: Aḥmed b. Maḥmūd el-Ḥalebî’nin Şerḥu’l-Cevâhiri’l-Muḏî’e’si ve Nesîmî’nin Öldürülüşüne Tanıklığı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 60/1 (2019), 81-110. <https://doi.org/10.33227/auifd.538951>
- Düzgün, Şaban Ali. *Matüridi: Kayıp Aydınlanmanın İzinde*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.
- Ebû Mansûr el-Mâtürîdî. *Kitâbü’t-Tevhîd Tercümesi*, trc. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015)
- Ebû’l-Yûsr el-Pezdevî. *Ehl-i Sünnet Akâidi (Usûlü’-d-dîn)*, trc. Şerafeddin Gölcük (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1988)
- Ekşioğlu, Serap. *Kadı Hüseyin İspartavî, Manzûme-i Akâid (Tenkitli Metin-Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2012.
- Erbil, Esmâ. *Nazm-ı Risâle-i Rûmî Ahmed’in Diliçi Çeviri Bağlamında İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Medeniyet Üniversitesi, 2020.
- Eyice, Semavi. “Dâvud Paşa Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX (İstanbul 1994), ss. 39-40
- Ferdî Ahmed Ferid. *Tahmîsu Kasîdeti Yekâlu’l-Abd*, Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, no. 26 Hk 132/2.
-

- Firdevsî-i Rûmî. *Kutb-nâme*, haz. İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Gök, Taner. “Şârihin Manzum Tercümesi: Şem’î’nin Terceme-i Kasîde-i Emâlî’si”, *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 10 (Aralık 2017), 171-204. <https://doi.org/10.16947/fsmia.372623>
- Gökçe, Ferhat. “Buhara’dan Anadolu’ya İmâmzâde ve Şir’atü’l-İslâm”, *Orta Asya’dan Anadolu’ya İslami İlimler Sempozyumu Bildirileri*, ed. Yakup Koçyiğit ve Aitmat Kariev, 174-227. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Güler, Mehmet. “Âlemî/Âlimî’nin Manzûm Fıkhu’l-Ekber Tercümesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/39 (2015), 126-143. <http://10.17719/jisr.20153913736>
- Hayruddîn ez-Ziriklî. *el-A’lâm*, 8 Cilt, Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 15. Baskı, 2002.
- Hoca Sadeddin. *Tâcü’t-Tevârih*, 2 Cilt, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1279.
- İlhan, Mevlüt. “Kasîde-i Emâlî’nin Türkçe Tercümelere Üzerine”, *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ferhat Gökçe, 227-236. Bişkek: Türkiye Diyanet Vakfı-Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018.
- İmâmzâde el-Buhârî. *Ukûdu’l-Akâid fî-Fünûnü’l-Fevâid*, thk. Muhammed Osman Doğan, Amman: Dâru’l-Feth, 1439.
- İslamoğlu, Abdulmecit. “Ali b. Osman el-Ûşî’nin Emâlî Kasîdesi’ne Mustafa Na’tî’nin Yazdığı Tahmîs”, *Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri*, ed. Ferhat Gökçe, 255-272. Bişkek: Türkiye Diyanet Vakfı-Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018.
- İşler, Necati. *Muhammed b. İbrahim’in Manzum Şir’atü’l-İslam Tercümesi (Şir’a-i Manzume) (İnceleme - Tenkitli Metin)*. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- İşler, Necati. “Eski Türk Edebiyatı Çalışmalarında Dijital Kaynaklar ve Uygulamalar”. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 249-272.
- Kadı Hüseyin Ispartavî. *Manzûme-i Akâid*, Ankara: Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 8844.
- Kadıızâde Mehmed İlmî. *Nazm-ı Akâid (Miskli Akâide)*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Atıf Efendi Koleksiyonu, no. 01558-001.
- Kadıızâde Mehmed İlmî. *Nazm-ı Akâid (Miskli Akâide)*. Kastamonu: Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, no. 37 Hk 1101/4.
- Karaağaç, Hilmi. “Osmanlı’dan Bugüne Manzûm Akâid Risaleleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/28 (Ekim 2018), 99-118.
- Karaca, Songül. *Kadıızâde Mehmed Efendi, Manzûme-i Akâid (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2012.
- Kartal, Ahmet. *Doğu’nun Uzun Hikâyesi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014.
- Kaside-i Emâlî Tercümesi*. Bursa İl Halk Kütüphanesi, no. 697.

- Kâtip Çelebi. *Keşfü 'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, çev. Rüştü Balcı, 5 Cilt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
- Katip Çelebi. *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfârî'l-Bihâr*, haz. İdris Bostan, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- Kavakcı, Yusuf Ziya: *XI. ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde Mavera'al-Nahr İslâm Hukukçuları*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1976.
- Kemikli, Bilal. "Popüler Dinî Kültürümüze Dâir Bir Manzûme ve Üç Şair - "Hudâ Rabbim" Manzûmesi Etrafında Tartışmalar", *İslâmî Araştırmalar* 14/3-4 (2001), 492-500.
- Kiremitçi, Ferdi. "Klasik Türk Edebiyatında Öğretici Mensur Eserleri Nazma Aktarma Çalışmaları ve Sâdikî'nin Manzûm Akâid-nâme Örneği", *Turkish Studies* 7/1 (2012), 1501-1539. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2939>
- Konyalı Muhyi. *Tercüme-i İbtidaname*. ed. Cihan Okuyucu - Sadık Yazar. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.
- Köksal, M. Fatih. "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 3 (2009), 63-86. <https://doi.org/10.15247/dev.33>
- Köprülü, Fuad. *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1999.
- Kutlu, Sönmez. *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik*, Ankara: Otto Yayınları, 2018.
- Kürkçüoğlu, Kemâl Edip. "Lâmiyye-i Kelâmiyye", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1-2 (1954), 1-21.
- Lehçediz, Tanıklı Tarihsel ve Çağdaş Türkçe Sözlük. "Aranan: Han Bâyezîd". Erişim 9 Ocak 2023. <https://www.lehcediz.com>
- Leknevî. *el-Fevâ'idü'l-Behiyye*, nşr. M. Bedreddin Ebû Firâs, Kâhire: 1324.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1998.
- Luvîs Ma'lûf el-Yesûî. *el-Müncid fi'l-Luga*, Beyrut: Darü'l-Maşrik, 1992.
- Mecek, Süleyman. *Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî İsimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmanî*, 6 Cilt, haz. Nuri Akbayar ve Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Nazm-ı Cevâhir*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2.
- Okuyucu, Cihan ve Sadık Yazar. *Bosnalı İntizâmî: XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti, Tuhfetü'l-İhvân*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Özcan, Gülsüm. *Manzûme-i Akâid-i Seyyidî*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2013.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Özervarlı, M. Sait. "el-emâlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XI (İstanbul 1995), ss. 73-75.
-

- Özfirat, Bayram. *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulum, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzume-i Keydâni Adlı Mesnevîleri (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.
- Öztürk, Necdet. *Hadîdî Tarihi (Manzum Osmanlı Tarihi 1285-1523)*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- Recaizade Mahmud Ekrem. *Ta'lîm-i Edebiyât*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1299.
- Saraç, M. A. Yekta. "Klâsik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirindeki Ahenk Öğeleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 67/37 (Eylül 2012), 105-136.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belağat)*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2010.
- Sivridağ, Abdullah, Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun ve Murat Yüzbaşıoğlu. *75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (925/1519)*, Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Süslü, Zahir ve Şahin Şimşek. "Ahmed Ferîd'in Manzûme-i Se Zebân-ı Akâid-i Adûdî Adlı Eseri (Edisyon Kritik ve Çeviri)", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8/2 (2022), 1738-1789. <https://doi.org/10.20322/littera.893436>
- Tâhiru'l-Mevlevî. *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Taneri, Aydın. "Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XV (İstanbul 1997), ss. 517-518.
- Tekin, Şinasi. "The Turkish Translation of Bedvü'l-Amâlî in Quatrians", *Journal of Turkish Studies* 4 (1980), 157-206.
- Tercüme-i Bed'ü'l-Emâlî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler, no. 006816/9.
- Terceme-i Kasîde-i Nûnîye*. Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 2962/1.
- Terceme-i Kasîdetu'n-Nûnîye*. Ankara: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz A 5259/2.
- Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Topaloğlu, Bekir ve İlyas Çelebi. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İSAM Yay, 2019.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. "Visâlî Bekir Sıdkı Halıcıoğlu", Erişim 7 Eylül 2022. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/visali-bekir-sidki-halicioglu>
- Türk, Vahit. *Ali Şir Nevâyî - Nazmü'l-Cevâhir (Hz. Ali'nin Hikmetleri)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2006.
- Ungan, Suat. "Türkçenin Yazı Dili Oluşum Sürecindeki Karşılaştığı Bazı Tutumlar", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2008), 299-316.
- Ünver, İsmail. "Mesnevî", *Türk Dili Dergisi: Türk Şiiri Özel Sayı-II: Divan Şiiri* 415-417 (1986), 433-450.

Visâli Dîvânı. “Emâlî Kasîdesi’nin Tercümesi Bölüm 1”, Erişim 7 Eylül 2022.
<http://visalidivani.com/TR/sohbetler/hakikat-ve-marifet-sirlari/emali-kasidesinin-tercumesi-bolum-1.html>

Visâli Dîvânı. “Hacı Bekir Sıdkı Visâli Hazretleri Hayatı”, Erişim 7 Eylül 2022.
<http://www.visalidivani.com/TR/haci-bekir-sidki-visali-hz/hayati.html>

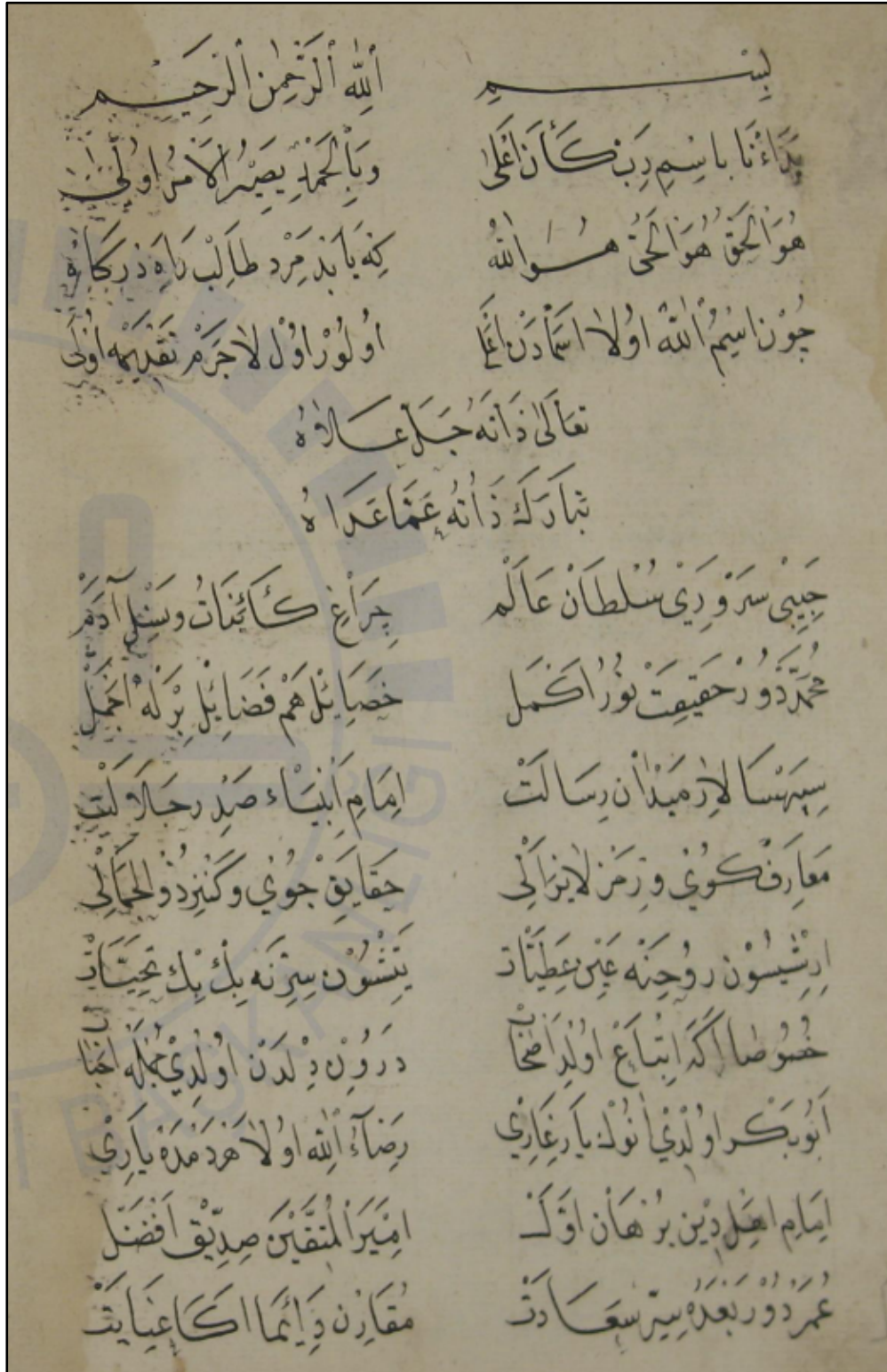
Yavuz, Kemal. “Âşık Paşa’nın Dil Üzerine Düşünceleri ve Türkçeye Hizmetleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 32 (2012), 223-244.

Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

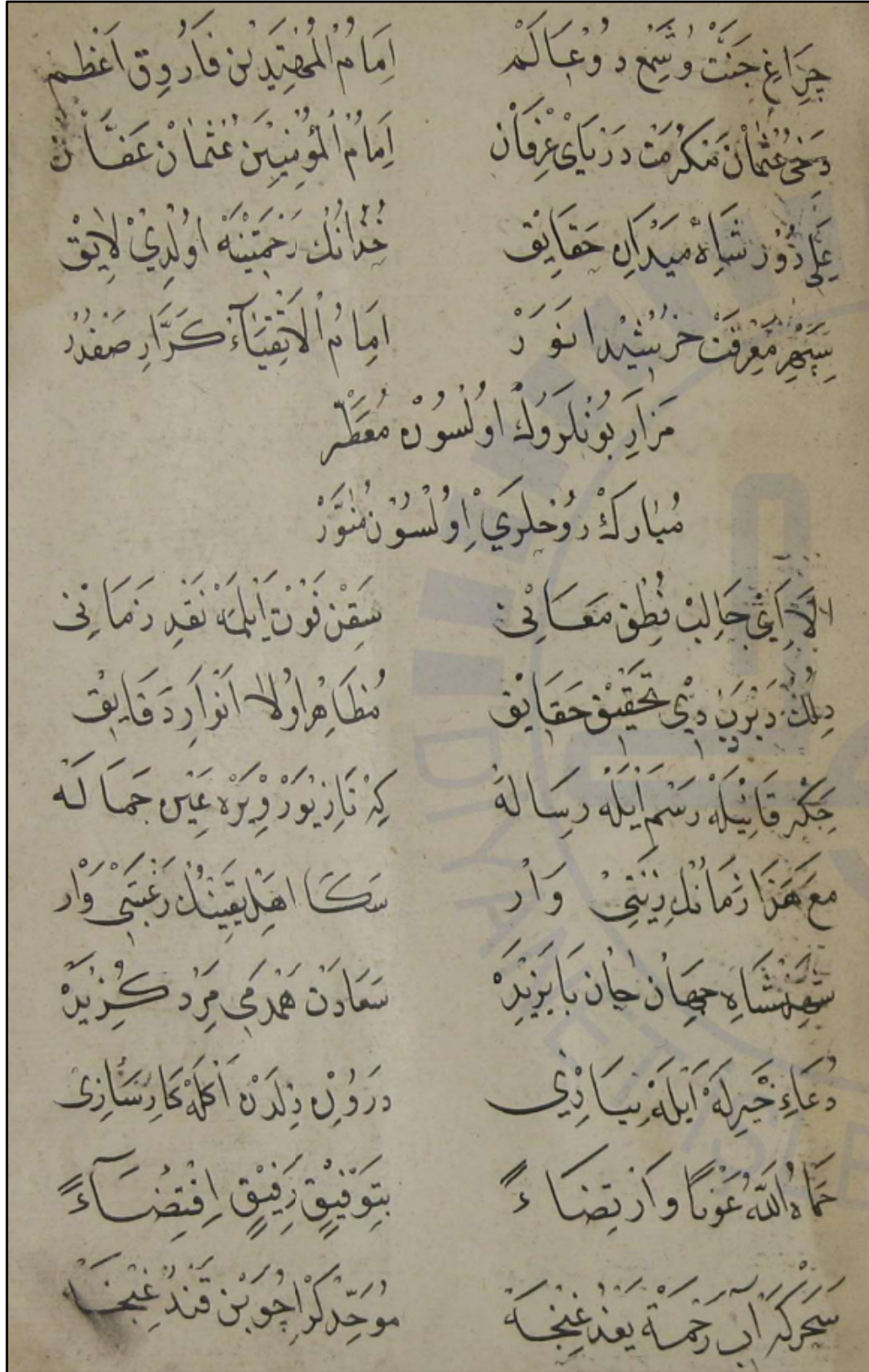
Yazıcıoğlu, Mustafa Said. “Ebü’l-Feth Büstî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek-I (Ankara 2020), ss. 226-228.

Yazıcıoğlu, Mustafa Said. “Hızır Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVII (İstanbul 1998), ss. 413-415.

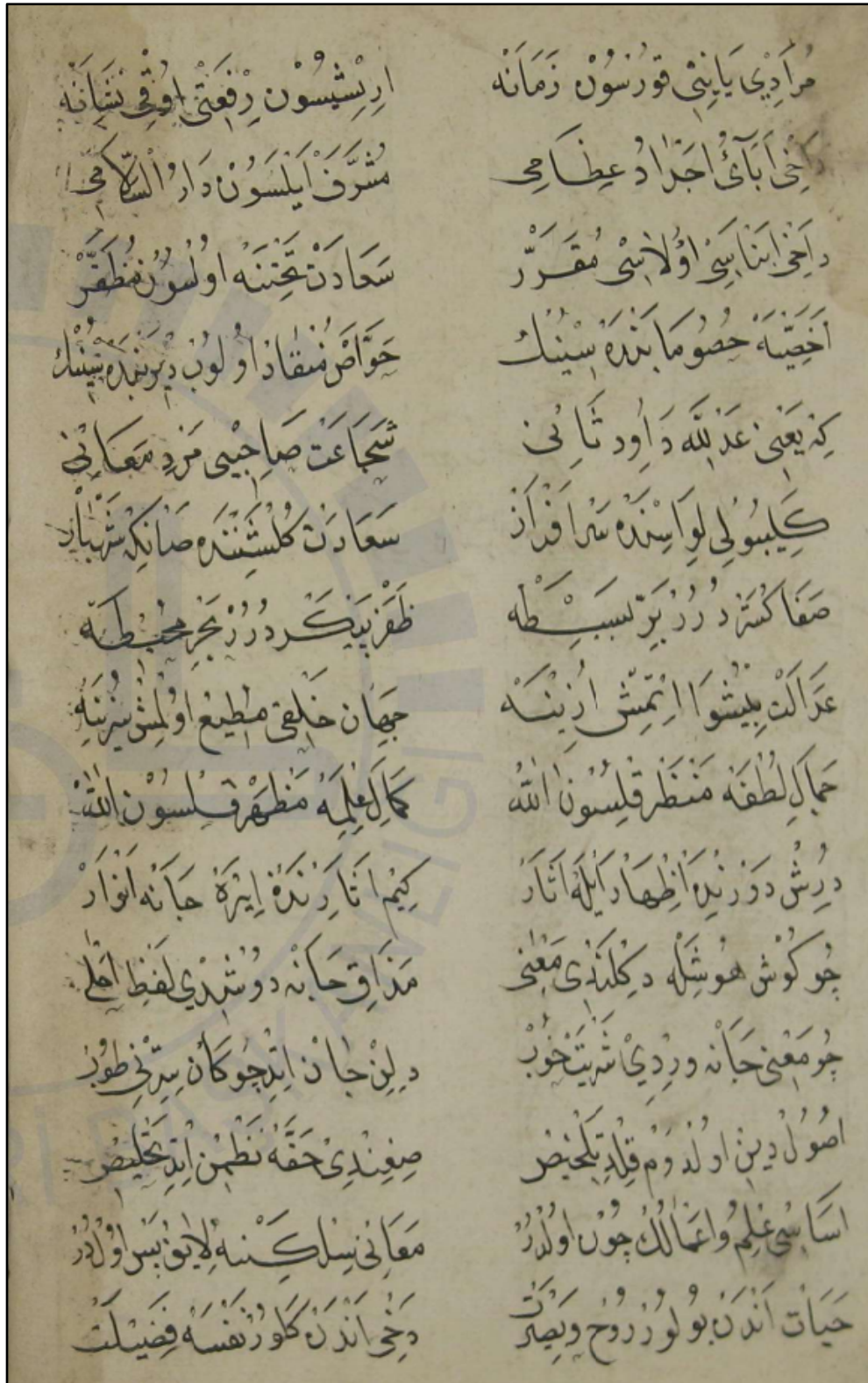
Resim 1: *Nazm-ı Cevâhir*'in 1^b sayfası. *Nazm-ı Cevâhir* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2)

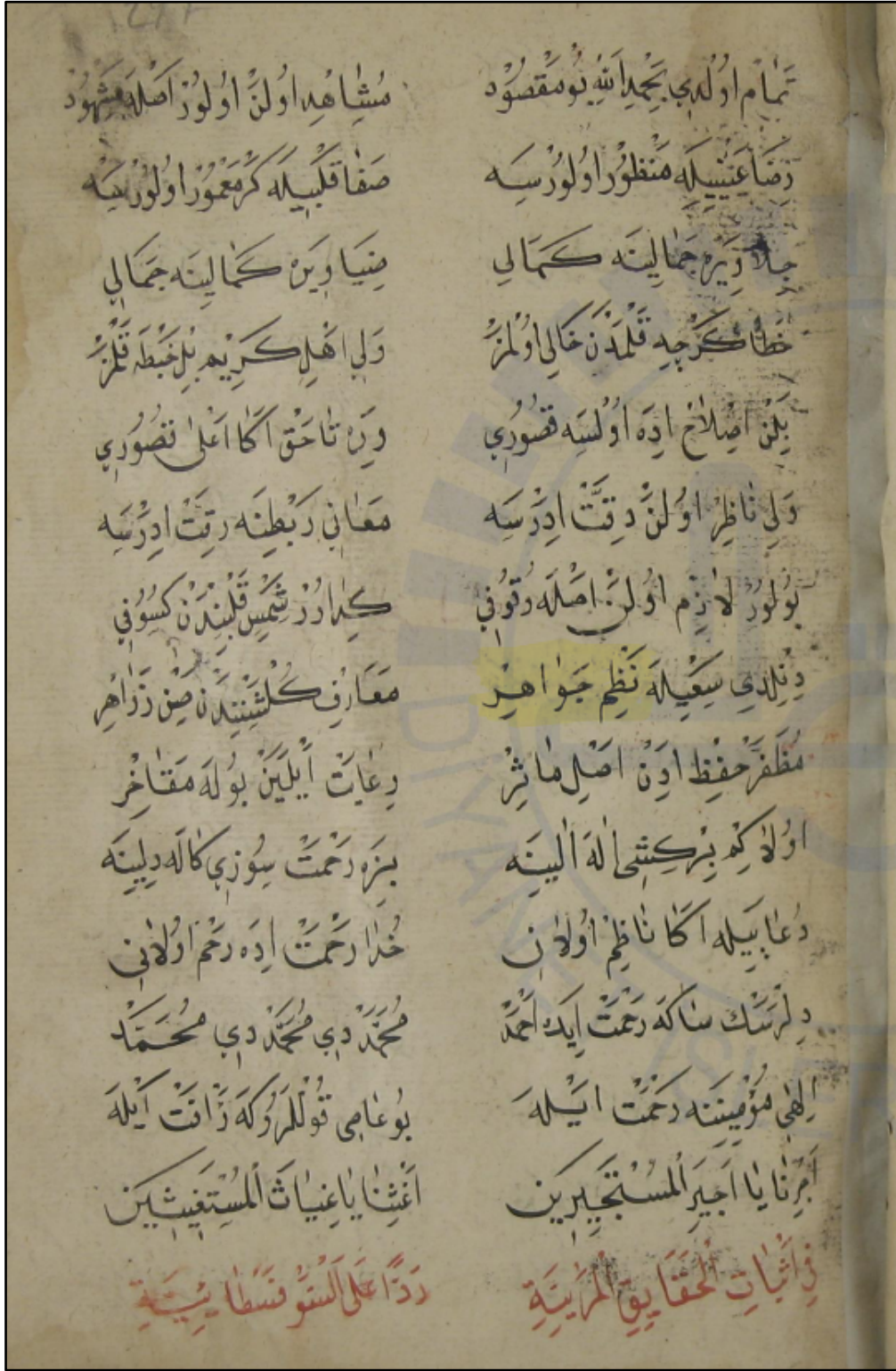
Resim 2: *Nazm-ı Cevâhir*'in 2^a sayfası. *Nazm-ı Cevâhir* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2)

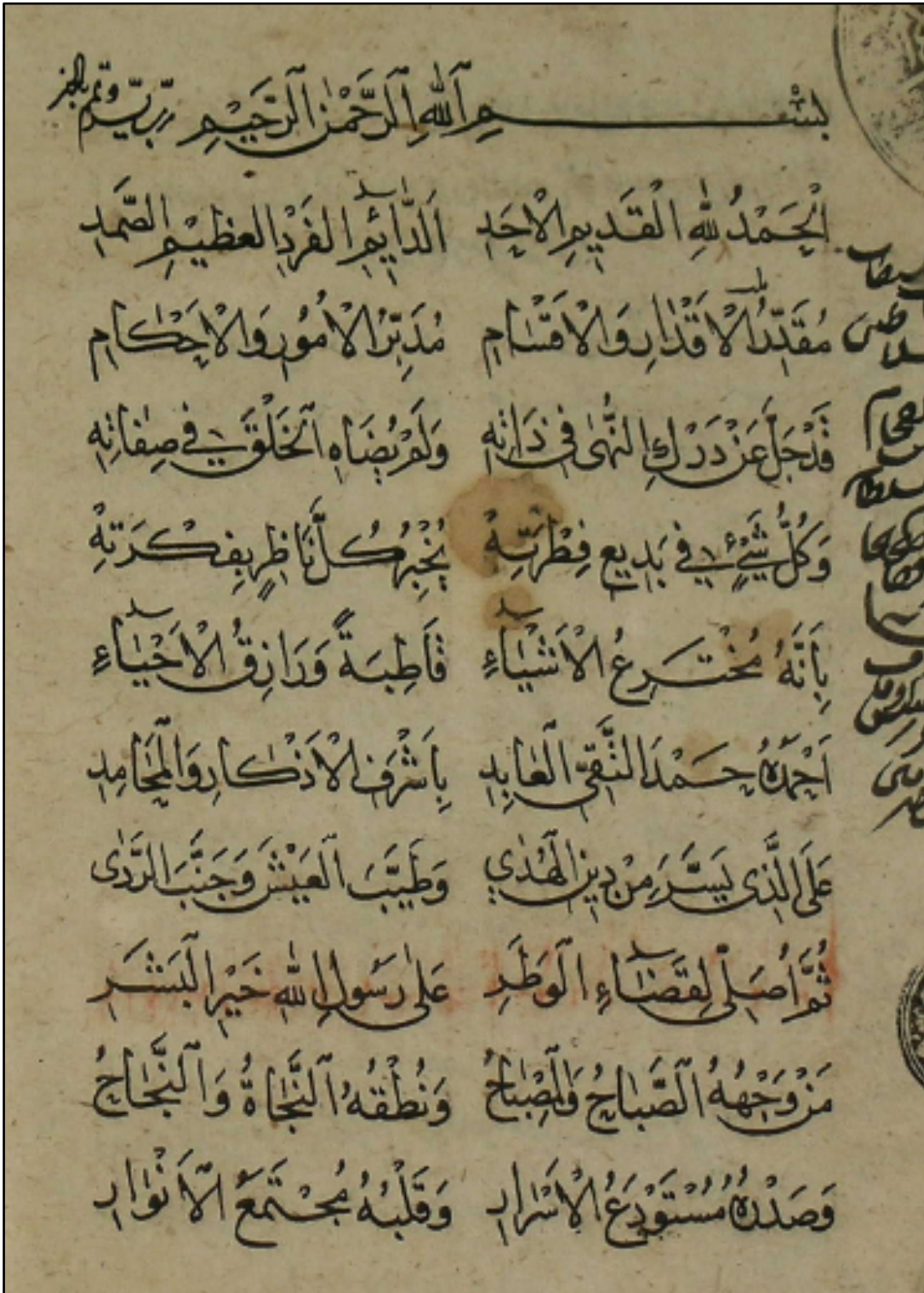
Resim 3: *Nazm-ı Cevâhir*'in 2^b sayfası. *Nazm-ı Cevâhir* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2)

Resim 4: *Nazm-ı Cevâhir*'in 3^a sayfası. *Nazm-ı Cevâhir* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, no. 005232-2)

Resim 5: Kaynak eser *Ukûdu'l-Akâ'id*'in 1^b sayfası (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, no. 3133)

Resim 6: Kaynak eser *Ukûdu'l-Akâ'id*'in 2^a sayfası (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, no. 3133)

Resim 7: Kaynak eser *Ukûdu'l-Akâ'id*'in 43^a sayfası (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, no. 3133)

